

Faculteit der Letteren
Master Geschiedenis en Actualiteit

Studiejaar 2017-2018

Klompen, koeien en bloemen

De weergave van het platteland in de Nederlandse
kinderliteratuur, 1890-1940

Masterscriptie

Jil Janssen (s4483928)

Begeleider: dr. Floris Meens

Aantal woorden hoofdtekst: 16.455

Inhoudsopgave

Inleiding	5
Status Quaestionis	7
Bronnen en methode	13
Hoofdstuk 1: Bronnen	15
Uit het leven van Dik Trom.....	15
Dicht bij huis	17
Afke's tental.....	18
Jongensdagen	19
Pietje Bell of de lotgevallen van een ondeugenden jongen.....	20
Letje of de weg naar het geluk	20
Bartje	21
Deelconclusie.....	22
Hoofdstuk 2: Kwantitatieve analyse	23
Uit het leven van Dik Trom.....	24
Dicht bij huis	26
Afke's tental.....	27
Jongensdagen	29
Pietje Bell of de lotgevallen van een ondeugenden jongen.....	30
Letje of de weg naar het geluk	31
Bartje	33
Deelconclusie.....	34
Hoofdstuk 3: Kwalitatieve analyse	36
Uit het leven van Dik Trom.....	36
Dicht bij huis	38
Afke's tental.....	39
Jongensdagen	40
Pietje Bell of de lotgevallen van een ondeugenden jongen.....	42
Letje of de weg naar het geluk	43
Bartje	44
Deelconclusie.....	46
Conclusie	47

Literatuurlijst	50
Appendix	53

Inleiding

‘Welk kind zou er nou niet Boer Boris willen zijn? Boer Boris heeft zijn eigen boerderij en kan lekker de hele dag rondrijden op zijn rode tractor. En er is ook zoveel te zien op de boerderij: ploegen, akkers met vogelverschrikkers erop, en natuurlijk heel veel dieren!’¹

De hierboven genoemde Boer Boris is de hoofdpersoon uit een succesvolle serie prentenboeken. In de serie zijn veertien verschillende verhalen verschenen, bedoeld voor kinderen van drie tot zes jaar oud, waarvan de meest recente in januari 2018. De auteur, Ted van Lieshout, won in 2009 de Theo Thijssenprijs voor Nederlandse jeugd- en kinderliteratuur. Bovendien won het boek *Boer Boris in de sneeuw* de ‘Vlag en Wimpel’ prijs en een jaar later werd het boek *Boer Boris gaat naar zee* uitgeroepen tot prentenboek van het jaar 2015.² De verhalen spelen zich af op een boerderij in de landelijke omgeving en geven het idyllische leven weer van Boris. Klaarblijkelijk spreken die verhalen kinderen, en volwassenen die de boeken aanschaffen, aan.³

Ileen Montijn, cultuurhistorica, zou stellen dat er sprake is van een ‘rurale idylle’ in de reeks kinderboeken over Boer Boris. In haar monografie *Naar Buiten! Het verlangen naar landelijkheid in de negentiende en twintigste eeuw* doet zij onderzoek naar het fenomeen landelijk wonen en de opkomende wens van stedelingen om op het platteland te wonen.⁴ Hierin stelt Montijn vast dat aan het einde van de negentiende eeuw vooral de boerderij voor jonge kinderen als de ideale leeromgeving werd gezien: leuk en leerzaam tegelijk. Een idyllisch soort landelijkheid werd in deze tijd het geijkte decor voor kinderboeken. Lectuur over het buitenleven was dan ook populairder dan lectuur over het stadsleven.⁵ Hoewel er niet vast kan worden gesteld of boeken als *Boer Boris* populairder zijn dan vergelijkbare stadse varianten kan er wel met zekerheid worden gezegd dat het genre populair is, zoals blijkt uit de bekroningen van het werk van Van Lieshout.

Tijdens de periode waarover Montijn schrijft, het einde van de negentiende eeuw en het begin van de twintigste eeuw, was er op verscheidene manieren sprake van verschuivende grenzen. Zo kwamen er nieuwe opvattingen op over het kind en werden de verschillen tussen kinderen en volwassenen beklemtoond. Het kind werd nu niet meer gezien als een klein volwassen persoon. Het kinderwetje van Van Houten, dat werd opgesteld in 1874 en dat een einde moest maken aan kinderarbeid voor kinderen onder de twaalf jaar, is daarvan een goed

---

¹ Libris, ‘Omkeerboek: Boer Boris en Boer Boris in de sneeuw’ <<https://www.libris.nl/boek/?authortitle=ted-van-lieshout/omkeerboek-boer-boris-en-boer-boris-in-de-sneeuw--9789462291799>> [geraadpleegd op 3-5-2018]

² Gottmer, ‘Boer Boris’ <<https://www.gottmer.nl/kinderboeken/populaire-series/boer-boris.html>> [geraadpleegd op 3-5-2018]

³ Bol, ‘Boer Boris gaat naar zee review’ <<https://www.bol.com/nl/p/boer-boris-boer-boris-gaat-naar-zee/9200000011192450/?suggestionType=suggestedsearch&bltgh=mx9WNxr-zmLNlpP1-hNG-w.1.2.ProductTitle>> [geraadpleegd op 3-5-2018] Zo zijn de recensies op de bekende verkoopsite bol.com zeer positief: ‘Zowel het verhaal als de tekeningen spreken peuters, kleuters als ouders aan. De verhalen en tekeningen zijn in perfecte harmonie en bespreken allerlei alledaagse onderwerpen op een rustige en grappige manier.’

⁴ Ileen Montijn, *Naar Buiten! Het verlangen naar landelijkheid in de negentiende en twintigste eeuw*, (Amsterdam 2002).

⁵ Ileen Montijn, *Naar Buiten!*, 31.

voorbeeld. De twintigste eeuw wordt ook wel de eeuw van het kind genoemd. Al sinds het humanisme staat de theorie stil bij de speelse kindernatuur. Het is echter pas in de twintigste eeuw dat deskundigen zich in toenemende mate gaan richten op het kind, de ontwikkeling van kennis over en voorzieningen voor het kind, zoals men doet in de pedagogie.⁶ In het jaar 1900 werd de wet op leerplicht ingesteld en weer een jaar later de gezondheidswet, de woningwet en de burgerlijke kindwet. Deze vier wetten boden gezamenlijk een kader voor een minimumniveau van hygiëne, verzorging, opvoeding en scholing.⁷ Kinderen moesten immers de ruimte krijgen om zich, onder meer dankzij een goede opvoeding en scholing, al spelenderwijs in een rustiger tempo te ontwikkelen. Daarnaast vond er in deze periode ook een verandering plaats in de verhouding (en dus ook de grenzen) tussen stad en platteland. Er kwam bewondering voor en idealisering van het platteland, die vooral aanwezig was bij de middenklasse van de stad en die een reactie vormde op het alsmaar voortgaande proces van urbanisatie.⁸

In combinatie met de veranderende maatschappij is aan het eind van de negentiende eeuw ook sprake van aanhoudende moderniteit. Moderniteit is een overkoepelend begrip voor een proces van veranderingen op technologisch, cultureel, politiek en sociaal terrein in de periode van 1840 tot 1990.⁹ Het culturele moderniseringsproces is in drie fasen te onderscheiden: de burgerlijke cultuur, de moderne cultuur en de postmoderne cultuur. De moderne cultuur komt op aan het eind van de negentiende eeuw, toen de massacultuur, grote sociale bewegingen en de Avant-garde opkwamen. De macht van de burgerij nam verder toe, technologie en wetenschap schreden voort en het maatschappelijke onderscheid werd daardoor kleiner.¹⁰ De massacultuur was als het ware een concurrent van de burgercultuur omdat deze allebei, in het begin, bestemd waren voor iedereen ongeacht sociale, religieuze of regionale komaf. Het snel moderniseren van Nederland bracht ook kritiek met zich mee: de Avant-garde maakte Nederlandse kunst als compensatie voor het moderniseringsproces en richtte zich juist op traditionele thema's.¹¹ Door de massacultuur en toenemende interesse in het kind verschenen er in deze periode veel kinderboeken.

Ondanks dat Ileen Montijn stelt dat de rurale idylle het gebruikelijke decor voor kinderboeken was in de late negentiende en vroege twintigste eeuw, is er nog weinig onderzoek verricht waaruit blijkt dat deze idylle inderdaad aanwezig was in de kinderboeken van die periode. Het hier gepresenteerde onderzoek zal daarom ingaan op de vraag hoe het platteland wordt weergegeven in de Nederlandse kinderliteratuur tussen 1890 en 1940. Ik operationaliseer daartoe het concept 'rurale idylle', waarop ik in de uiteenzetting van de historiografie nog nader inga.

---

⁶ Nelleke Bakker, Joannes Noordman en Marjoke Rietveld- van Wingerden, *Vijf eeuwen opvoeden in Nederland*, (2006), 221.

⁷ Bakker, Noordman en Rietveld- van Wingerden, *Vijf eeuwen opvoeden*, 222.

⁸ Paul Cloke e.a., *Handbook of Rural Studies*, (Londen 2006), 150.

⁹ Frans Ruiter en Wilbert Smulders, *Literatuur en moderniteit in Nederland 1840-1990*, (Amsterdam 1996), 13.

¹⁰ Universiteit Leiden, *Ontstaan en ontwikkeling Nederlands Modernisme*, (2007), 14-35.

¹¹ Ruiter en Smulders, *Literatuur en moderniteit*, 22.

Status Quaestionis.

Onderzoek naar het platteland

Dit onderzoek naar hoe het platteland in kinderliteratuur in de periode tussen 1890 en 1940 wordt weergegeven dient te worden ingebed in breder internationaal wetenschappelijk onderzoek naar rurale gebieden en culturen. In dat onderzoek heeft de focus langdurig voornamelijk gelegen op de landbouw, agricultuur en de sociale aspecten van de plattelandssamenleving. Het Britse onderzoek naar het platteland is volgens Jeremy Burchardt, gespecialiseerd in de Engelse plattelandssamenleving in de negentiende en twintigste eeuw, verdeeld over twee onderzoeksgebieden: agriculturele geschiedenis en plattelandsgeschiedenis.¹² Agricultuur houdt zich voornamelijk bezig met de landbouw, en dan in het bijzonder de landbouwproductie, terwijl de plattelandsgeschiedenis kijkt naar de culturele en de representatieve aspecten van het platteland.¹³ Het onderzoek naar negentiende en twintigste-eeuwse Britse plattelandsgebieden stond lang in het teken van de agricultuur omdat de orthodoxe school hierop de nadruk legde. Andere onderwerpen betreffende het platteland werden daardoor lange tijd niet of nauwelijks behandeld.¹⁴

In de jaren tachtig werd echter een nieuw tijdschrift opgericht: *Rural History*. De oprichters vonden dat de orthodoxe periodiek *Agricultural History Review* een te nauwe, weinig creatieve en historiografisch verouderde visie had en plaatste hun eigen tijdschrift in de lijn van de Franse *Annales*.¹⁵ *Rural History* biedt dankzij het gebruik van een divers pallet aan bronnen met name in artikelen over het werklevens, de cultuur en politiek van landbouwwerkers een vernieuwende blik op het onderzoek naar het platteland.¹⁶ Dit tijdschrift richt zich echter uitsluitend op het onderzoek van Britse auteurs of onderzoek naar het Britse platteland. *The Journal of Rural Studies*, dat ook is opgericht in de jaren tachtig, heeft een ruimere geografische blik en publiceert onderzoek van over de hele wereld. Aan dit tijdschrift dragen historici, economen, sociologen en cultuurwetenschappers elk hun eigen steentje bij. Het richt zich op vernieuwend onderzoek dat helpt bij het begrijpen en analyseren van de samenlevingen, economieën, culturen en levensstijlen van het platteland.

Uit Frankrijk is het meest bekende werk betreffende plattelandsgeschiedenis Marc Blochs *French Rural History: An Essay on its Basic Characteristics* uit 1931.¹⁷ Het onderzoek van de Franse historicus start bij het begin van de Middeleeuwen, waarin Frankrijk een agricultuur begon te ontwikkelen en het landschap zou inrichten dat al meer dan duizend jaar het platteland karakteriseerde. Vervolgens behandelt Bloch onderwerpen zoals sociale groeperingen en het

---

¹² Jeremy Burchardt, 'Agricultural History, Rural History, or Countryside History?', *The Historical Journal*, Vol.50 No.2, 465-481.

¹³Burchardt, 'Agricultural History', 465 en 469.

¹⁴ Ibidem, 469

¹⁵ Ibidem, 469.

¹⁶ Ibidem, 471-72

¹⁷ Marc Bloch, *French Rural History: an Essay on its Basic Characteristics*, (University of California Press, 1966).

agrarisch leven, maar hij legt ook de focus nog op de agricultuur.¹⁸ Hoogleraar geografie Jean-Robert Pitte was de eerste was die zich bezighield met het onderzoek naar het rurale landschap, een halve eeuw na de verschijning van het werk van Bloch.¹⁹ Twee van zijn hoofdwerken zijn *Histoire des paysages Francois* en *Terres de Castanide*, waarin het Franse landschap en de bewoners ervan vanaf de Oudheid tot aan het midden van de twintigste eeuw worden onderzocht.²⁰

Ook in Nederland is, net als in Groot-Brittannië, vooral de agriculturele sector centraal komen te staan in de historiografie. Dit is mede te danken aan de oprichting van de Universiteit van Wageningen, die zich specialiseert in het onderzoek naar voeding en voedselproductie. E.W. Hofstee, hoogleraar plattelandssociologie en later leerstoelhouder sociologie, werkte tussen 1946 en 1980 in Wageningen. Hofstee heeft verschillende werken over de Nederlandse agriculturele geschiedenis geschreven, maar schroomde niet om daarbij ook culturele aspecten te behandelen.²¹ Hofstee zijn monografie *Rural life and Rural welfare* gaat voornamelijk over de landindeling en het grondgebruik van de landbouwproductie, maar besteedt het ook aandacht aan culturele aspecten.²² Vanaf de jaren zestig is er in Nederland meer aandacht uitgegaan naar het idyllische beeld dat het platteland uitdraagt. Dit komt doordat de agricultuur zijn positieve imago verloor, omdat ook de minder positieve kant werd belicht, waarin zaken als het gebruik van pesticiden of milieuproblemen naar voren kwamen.²³ De culturele kant heeft de afgelopen decennia meer aandacht gekregen met een werk als *Bij ons moeder en ons Jet*, waarin onderwerpen als seksualiteit, vrouwenarbeid en gezinsvorming aan bod komen en ook de vrouwen op het platteland worden behandeld.²⁴ Ook het eerder genoemde werk van Ileen Montijn, *Naar Buiten!*, past binnen deze toegenomen aandacht voor de culturele aspecten van het platteland. Toch domineert de agricultuur ook in Nederland nog altijd het historiografische debat en verschijnen er voornamelijk artikelen over de landbouw.²⁵

---

¹⁸Bloch, *French Rural History*, 1.

¹⁹ M.C Cleary, 'French Agrarian History after 1750: a Review and Bibliography', *The Agricultural History Review*, Vol.37 No.1, 66.

²⁰ Jean-Robert Pitte, *Histoire des paysages Francois*, (1985) en Jean-Robert Pitte, *Terres de Castanide: Hommes et paysages du Châtaignier de l'Antiquité à nos jours*, (1986).

²¹ Huygens ing, 'Hofstee, Evert Willem' <<http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn5/hofstee> > [geraadpleegd op 3-1-2018].

²² en E.W. Hofstee, *Rural life and rural welfare in the Netherlands*, (Den Haag, 1957), 230-257.

²³ Frank vanDam, Saskia Heins en Berien S. Elbersen, 'Lay discourses of the rural and stated and revealed preferences for rural living. Some evidence of the existence of a rural idyll in the Netherlands', *Journal of Rural Studies*, n.18 2002, 463.

²⁴ Maria Grever en Annemiek van der Veen, *Bij ons moeder en ons Jet: Brabantse vrouwen in de 19de en 20ste eeuw*, (1989).

²⁵ Zoals bijvoorbeeld de volgende werken: Rogier van Kooten en Reinoud Vermoesen, 'Landbouw in Nieuw Nederland', *Tijdschrift voor de geschiedenis*, v130 n4, (2017) en Wouter Ronsijn, 'Ronald Rommes, Voor en door Boeren? De opkomst van het coöperatiewezen in de Nederlandse landbouw vóór de Tweede Wereldoorlog', *Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis*, v11 n4, (2014).

Rurale idylle

Zoals het Britse en het Nederlandse onderzoek laten zien, is er voornamelijk sinds de jaren tachtig meer aandacht gekomen voor de culturele dimensies van het platteland. In de loop van de jaren zeventig kwam de historiografische stroming van de *cultural turn* op, waaruit de nieuwe *new cultural history* voortvloeide. Hierin kreeg de alledaagse cultuur meer aandacht en nam de belangstelling voor kwalitatieve analyses toe.²⁶ Bij de *cultural turn* hoort ook de wetenschappelijke interesse in de idealisering van het platteland. De wetenschappers die dit onderwerp ter hand hebben genomen richten zich op de niet-agriculturele aspecten van het platteland, en onderzoeken de verheerlijking van de rurale omgeving en cultuur. De *cultural turn* richt zich niet alleen op nieuwe onderzoeksgebieden, maar kijkt ook op een nieuwe manier en gebruikt andere methodes, waarbij vooral culturele producten, zoals literatuur, als bron worden gebruikt. De verheerlijking van de rurale omgeving en cultuur wordt ook wel de rurale idylle genoemd, een concept dat ik bij mijn onderzoek naar de verbeelding van het platteland in Nederlandse kinderboeken wil inzetten.

In Groot-Brittannië is veruit het meeste onderzoek gedaan naar de rurale idylle. De meest dominante ideaalbeelden van het platteland in de literatuur hebben voornamelijk betrekking op het landschap, de rustige omgeving en het platteland als ideale plek om kinderen groot te brengen vanwege de hechte gemeenschappen die zich op het platteland bevinden.²⁷ Er komt ook een beeld naar voren van het platteland als idyllische setting voor het familieleven zoals sociaal geografe Gill Valentine concludeert in het artikel 'A Safe Place To Grow Up?' Parenting, Perceptions of Children's Safety and the Rural Idyll'. Daarin bestudeert zij verschillende romans waarin auteurs terugdenken aan hun geïdealiseerde kindertijd op het platteland.²⁸ Hoogleraar Keith Halfacree, gespecialiseerd in menselijke geografie en landelijkheid, heeft onderzoek gedaan naar welke aspecten een gebied 'ruraal' maken door bewoners uit zes Engelse dorpjes te interviewen.

Aspect.	Kenmerk
Omgeving	Het open karakter van het landschap
Naam	Dorp/gehucht
Bevolkingsdichtheid	Dunbevolkt
Milieu	Schoonheid, uitzicht, frisse lucht, schoon water, rust.

²⁶Susan Hegeman, *The Cultural Return*, (University of California Press 2012), 70.

²⁷ Hugh Matthews, 'Growing Up in the Countryside: children and the rural idyll', *Journal of Rural Studies*, vol.16 (2000), 142.

²⁸ Gill Valentine, 'A Safe Place to Grow Up? Parenting, Perceptions of Children's Safety and the Rural Idyll', *Journal of Rural Studies*, Vol.13 No.2 (1997), 138.

Grondgebruik	Omringd door landbouwgrond
Locatie	Op een bepaalde afstand van een grote stad
Voorzieningenniveau	Ontbreken van voorzieningen
Sociale kenmerken	Hechte gemeenschap
Dieren	Aanwezigheid van dieren
Bron: Halfacree 1995.	

Deze tabel is ruim twintig jaar geleden opgesteld en ik probeer daarom de tabel aan te scherpen door te kijken naar nieuwe categorieën als activiteiten, voedsel en de hechtheid van het gezin omdat deze ook een typerend beeld voor het platteland kunnen laten zien.

In Nederland hebben Saskia Heins (doctoraat in sociale geografie), Berien S. Elbersen (senior onderzoeker landgebruik veranderingen en milieu) en Frank van Dam (senior wetenschappelijk onderzoeker stad en platteland) zich bezig gehouden met de migratie van de stad naar het platteland in de tweede helft van de twintigste eeuw. Zij hebben de aantrekkingskracht van landelijke regio's voor migratie en de rol die afbeeldingen hierbij hebben gespeeld onderzocht. Zij stellen dat de belangrijkste redenen voor een verhuizing naar het platteland het rustige karakter is en daarnaast de veilige omgeving die het biedt voor het grootbrengen van kinderen.²⁹ Deze redenen komen ook in de Britse literatuur naar voren. Saskia Heins heeft naast dit artikel ook haar proefschrift geschreven over het platteland. Hierin doet zij onderzoek naar de verbeelding van het platteland in literaire werken en besteedt zij ook kort aandacht aan de rurale idylle.³⁰ Heins vermeldt, zoals eerder is benoemd, dat Groot-Brittannië veel onderzoek heeft gedaan naar de rurale idylle en de Britse onderzoekers daarbij een gelukkig, gezond en probleemloos leven op het platteland schetsen, dat veilig is genesteld in een hechte gemeenschap en een aantrekkelijke natuurlijke omgeving.³¹ Het leven op het platteland vormt daarmee een contrast met het hectische leven in de stad. Heins stelt vast dat voor Nederland uit onderzoek nog niet gebleken is of er een rurale idylle aanwezig is.³²

Er is onder historici echter geen eenduidige betekenis te vinden van het begrip rurale idylle, al vertonen hun definities wel vaak overlap. De rurale idylle is een veranderend concept, juist omdat het platteland en de perceptie ervan zich ontwikkelen. Met name in de twintigste eeuw veranderde de betekenis die bepaalde groepen -en met name stedelingen- toekenden aan de rurale gebieden. Een Nederlandstalige definitie voor de rurale idylle wordt gegeven in de

²⁹ Dam, Heins en Elbersen, 'Lay discourses of the rural', 462 en 463.

³⁰ Saskia Heins, *Rurale woonmilieus in stad en land: plattelandsbeelden, vraag naar en aanbod van rurale woonmilieus*, (Delft, 2002).

³¹ Saskia Heins, *Rurale woonmilieus*, 25.

³² Ibidem, 27.

monografie *Meer dan boer alleen* door historica Chantal Bisschop. Bisschop stelt daarin het volgende: 'Het concept rurale idylle omvat het positieve beeld van vele aspecten van de rurale levensstijl, gemeenschap en het landschap'.³³ Maar ook Dam, Heins en Elbersen hanteren in hun werk een omschrijving van de rurale idylle: 'De landelijke omgeving wordt gezien als mooi, schoon, vredig en veilig met aantrekkelijke woningen. Hierbij wordt uitgegaan van een pure en simpele levensstijl dichtbij groene en natuurlijke voorzieningen.'³⁴ Voor deze scriptie definieer ik de rurale idylle daarom, gebaseerd op de eerder genoemde literatuur, als de positieve beeldvorming van de rurale levensstijl, gemeenschap en platteland, waarbij de schoonheid van de natuur een aanzienlijke rol speelt.

Kinderliteratuur

Er is in Nederland nog weinig aandacht geweest voor de verbeelding van het platteland in kinderboeken. Een kinderboek is volgens cultuurwetenschapper Harry Bekkering oorspronkelijk voor kinderen bestemd of op den duur vooral door hen genoten lectuur.³⁵ In het werk *De hele Bibelebontse berg* bespreekt Bekkering uitvoerig de geschiedenis van het kinderboek. De opkomst van echte kinderliteratuur vond plaats in de negentiende eeuw. De basis van kinderliteratuur in Nederland ligt echter bij Hieronymus van Alphen, die met zijn *Proeve van Kleine Gedigten voor kinderen* in 1778 de kiem legde voor latere ontwikkelingen.³⁶ Ook daarvóór werd zo nu en dan al literatuur geschreven die door kinderen gelezen werd, maar deze was nog niet specifiek geschreven voor kinderen.

In de eerste helft van de negentiende eeuw heerste in Nederland het beeld dat kinderliteratuur aan een ideaalbeeld moest voldoen van het streven naar waarheid, natuurlijkheid en het tonen van een voortreffelijk karakter. In de loop van de negentiende eeuw volgde een reactie van auteurs die niet meer per definitie streefden naar werken waarin de zedelijke, religieuze en nationalistische opvoeding domineerde. Dat gold bijvoorbeeld voor degenen die het genre van de humoristische roman bedreven.³⁷ Dit wil niet zeggen dat er geen moraal of les meer te leren viel uit de werken; het was echter niet meer het hoofddoel van hun werken.

Volwassenen hebben zich sinds de komst van kinderliteratuur afgevraagd of deze literatuur wel echt geschikt was voor kinderen. Anne de Vries heeft dat fenomeen onderzocht in haar studie: *Wat heten goede kinderboeken? Opvattingen over kinderliteratuur in Nederland sinds 1880*. Hierin biedt De Vries een systematische uiteenzetting van de theoretische opvattingen over kinderliteratuur.³⁸ In dit werk worden verschillende recensies en opvattingen van bekende kinderboeken beschreven, om zo een beeld te schetsen welke boeken wel of niet als juiste

---

³³ Chantal Bisschop, *Meer dan boer alleen: een geschiedenis van de landelijke gilden 1950-1990*, (Leuven, 2015), 268.

³⁴ Dam Heins Elbersen, 'Lay discourses of the rura', 462.

³⁵ Harry Bekkering e.a., *De hele Bibelebontse berg: de geschiedenis van het kinderboek in Nederland & Vlaanderen van de middeleeuwen tot heden* (Amsterdam 1990), 169.

³⁶ Bekkering, *De hele Bibelebontse berg*, 11.

³⁷ Ibidem, 230.

³⁸ Anne de Vries, *Wat heten goede kinderboeken? Opvattingen over kinderliteratuur in Nederland sinds 1880*, (Amsterdam, 1989), 11 en 12.

kinderliteratuur gezien werden en welke argumenten daarbij werden gegeven. De boeken waarin het landelijke gegeven een grote rol speelt ontvingen over het algemeen positieve recensies, terwijl de verhalen waarin de stad een grote rol speelde juist ook negatieve recensies ontvingen.³⁹ Ander onderzoek naar kinderliteratuur is gedaan door Ria Bauer-van Wechem en Peter Krassenburg. Zij onderzoeken in het werk *Kinder- en jeugdliteratuur: een longitudinale benadering* in hoeverre het kinderboek een functie kan hebben bij de ontwikkeling van het kind. Zij geven richtlijnen waardoor men kan bepalen voor welk ontwikkelingsniveau bepaalde boeken het meest zinvol zijn. Zij spreken nadrukkelijk van een ontwikkelingsniveau en niet een leeftijdscategorie, omdat ieder kind zich in een ander tempo ontwikkelt.⁴⁰

De werken van Bekkering, De Vries en Bauer en Krassenburg laten zien dat er al veel onderzoek is gedaan naar de geschiedenis van het kinderboek en naar opvattingen over en functies van kinderboeken. Er is echter nog geen specifiek onderzoek gedaan naar de rol die het platteland daarin speelt. Er zijn veel verschillende soorten kinderliteratuur, zoals onder andere moralistische en didactische kinderboeken, ontspanningslectuur, historische verhalen en avonturenboeken. Een aparte categorie voor landelijke literatuur is niet aanwezig, net zoals er geen categorie aanwezig is voor stadse literatuur.⁴¹ Dit alles leidt tot mijn onderzoeksvraag: 'Hoe wordt het platteland weergegeven in de Nederlandse kinderliteratuur tussen 1890 en 1940?'. Door middel van een kwalitatieve en kwantitatieve analyse van zeven kinderboeken uit de desbetreffende periode, en gebruik makend van het begrip rurale idylle, geef ik op deze vraag een antwoord. Daarbij kijk ik of wat voor Engeland geldt qua rurale cultuur in de kinderliteratuur ook voor Nederland geldt door gebruik te maken van de tabel van Halfacree.

---

³⁹ De Vries, *Wat heten goede kinderboeken?*, 144.

⁴⁰ Ria Bouwer van Wechem en Peter Krassenburg, *Kinder- en jeugdliteratuur: een longitudinale benadering*, (IJmuiden 1978), 17.

⁴¹ Bekkering, *De hele Biblebontse Berg*, inhoudsopgave en 173.

Onderzoeksvraag, methode en bronnen

Uit de status quaestionis is gebleken dat de rol van het platteland in Nederlandse kinderboeken uit de late negentiende en vroege twintigste eeuw een nog onderbelicht thema is in het academische debat. De centrale vraagstelling van dit onderzoek luidt dan ook: Hoe wordt het platteland weergegeven in de Nederlandse kinderliteratuur tussen 1890 en 1940? Hierbij zal worden nagegaan of er sprake is van een rurale idylle. Daarmee draag ik bij aan het onderzoek naar Nederlandstalige kinderliteratuur, evenals het onderzoek naar de rurale idylle.

De volgende zeven kinderboeken zullen worden gebruikt voor dit onderzoek:

- *Dik Trom*, geschreven door C. Kieviet in 1891.
- *Dicht bij huis*, door Jan Ligthart en H. Scheepstra geschreven in 1902.
- *Afke's Tiental*, door Nienke van Hichtum in 1903.
- *Jongensdagen*, door Theo Thijssen in 1909.
- *Pietje Bell of de lotgevallen van een ondeugenden jongen*, door Chris van Abkoude in 1914.
- *Letje, of de weg naar het geluk*, door Top Naeff in 1926.
- *Bartje*, geschreven door Anne de Vries in 1935.⁴²

Er is gekozen voor kinderliteratuur omdat gesteld wordt door Ileen Montijn dat deze mogelijk een rurale idylle bevat, maar ook omdat er in kinderliteratuur opvoedende elementen zitten waaruit blijkt wat volwassenen belangrijk vinden dat kinderen leren. De specifieke bronnen zijn gekozen omdat zij in de tijd dat zij verschenen populair waren en dit vandaag de dag nog steeds zijn. Zo zijn enkele werken verfilmd.⁴³ Bovendien worden alle auteurs, en de kinderboeken, vernoemd in het werk *De Hele Bibelebontse Berg* waaruit je kunt afleiden dat zij belangrijk zijn geweest voor de Nederlandse kinderboekengeschiedenis.

De boeken zijn geschreven in de periode van de al eerder genoemde moderne fase van de moderniteit, die startte aan het eind van de negentiende eeuw en zijn hoogtijdagen had in de periode 1910-1940. Bovendien maakt deze periode ook deel uit van het zogenoemde 'Eeuw van het kind' waar in het eerste hoofdstuk nog meer informatie over wordt gegeven. In deze periode werden kinderboeken minder moraliserend en kwamen genres als de avonturenroman op waarvan *Dik Trom* de eerste was in zijn soort en daarom het startpunt vormt voor dit onderzoek. Naast de inhoud zal ik ook de achtergrondinformatie van de bronnen geven en de tijdsperiode schetsen. Daardoor wordt, samen met enkele recensies uit de tijd dat de werken zijn verschenen, duidelijk hoe de boeken destijds zijn ontvangen.

---

⁴² C.J.Kieviet, *Uit het leven van Dik Trom*, (Kluitman Alkmaar 1899), tweede druk. N. Van Hichtum, '*Afke's tiental*', (Kluitman Alkmaar 1931), negende druk. J. Ligthart en H.Scheepstra, *Dicht bij huis*, (Sijthoff 1979), 24^e druk. C.J. Kieviet, Theo Thijssen, *Jongensdagen*, (Bussum 1909), eerste druk. Chris van Abkoude, *Pietje Bell, of de lotgevallen van een ondeugenden jongen*, (Kluitman Alkmaar 1914), eerste druk. Top Naeff, *Letje of de weg naar het geluk*, (Holkema en Warendorf Amsterdam 1926), eerste druk. Anne de Vries, *Bartje*, (Callenbach 1935), eerste druk.

⁴³ *Bartje* werd in 1972 op televisie uitgezonden als een dramaserie met zeven afleveringen en werd in 2004 opnieuw uitgezonden, *Dik Trom* werd recentelijk in 2010 verfilmd en verscheen als bioscoopfilm.

Vervolgens komt er in het tweede hoofdstuk een kwantitatieve analyse aan bod. De tabel van Halfacree vormt het uitgangspunt van deze analyse maar ik kijk daarnaast ook naar specifieke woorden in het narratief. Ik bespreek welke woorden/zinnen er gebruikt worden en of deze een positieve of negatieve connotatie hebben met betrekking tot het platteland; welke werkwoorden, bijvoeglijke naamwoorden en omschrijvingen er gebruikt worden. Dit kan een beter beeld scheppen van hoe er werd gekeken naar het platteland. Voor studies naar kinderliteratuur en het platteland is een dergelijke methode nog niet toegepast en deze methode is dan ook afgeleid uit een onderzoek naar genderstereotyperingen in kinderliteratuur.⁴⁴ Daarnaast voeg ik ook enkele nieuwe categorieën toe, zoals voedsel en activiteiten, tijdens het onderzoek en poog zo de tabel van Halfacree aan te scherpen.

In het laatste hoofdstuk wordt een kwalitatieve analyse van elk plot gepresenteerd. Hierin analyseer ik hoe personages zich tot elkaar verhouden, hoe belangrijk het landelijke gegeven is, waar het verhaal zich afspeelt en wie de verteller is.⁴⁵ Aangezien een hechte gemeenschap en familielevens kenmerken zijn voor de rurale idylle onderzoek ik hoe de onderlinge relaties zijn beschreven in het grotere verhaal. Bij deze wederzijdse relaties zal gekeken worden naar de relaties tussen het kind en de ouders, maar ook tussen de kinderen onderling. Naast deze relaties wordt er aandacht besteed aan de aanwezigheid van de natuur en hoe belangrijk deze is voor het verhaal.

Specifiek zal er in dit onderzoek gelet worden op drie verschillende thema's in zowel het kwalitatieve als het kwantitatieve onderzoek: de omgeving (de verbeelding van de natuur en het landelijke van de omgeving), de lokale gemeenschap en het familieleven. Ik heb voor deze drie thema's gekozen omdat zij in het al bestaande onderzoek naar de rurale idylle het meest worden besproken en worden beschouwd als wezenlijke kenmerken daarvan. Bij de boeken, hoofdstukken en passages die zich afspelen in de stad richt ik me ook op de drie eerder genoemde thema's.

---

⁴⁴ Turner- Bowker, 'Gender Stereotyped Descriptors in Children's picture Books: Does "Curious Jane" Exist in the Literature?', *Sex Roles* 35 (1996), 473 en 475.

⁴⁵ DBNL, 'Algemeen letterkundig lexicon:verteller'

<http://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01/dela012alge01_01_03264.php >[geraadpleegd op 1-6-2018] en DBNL, 'Algemeen letterkundig lexicon: alwetende

verteller' <http://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01/dela012alge01_01_00635.php >[geraadpleegd op 1-6-2018] In de narratologie zijn drie mogelijkheden van vertellen te onderscheiden: de 'ik'-verteller die uit eigen naam spreekt, de 'hij'-verteller waarin iemand uit de derde persoon praat en de zeldzame jij-verteller. Daarnaast kan er sprake zijn van een alwetende verteller, die extern commentaar levert op de figuren en gebeurtenissen of een meervoudige vertelsituatie, waarbij gebeurtenissen worden verteld door verschillende vertellers.

Hoofdstuk 1:

De periode 1890-1940

Voor ik inga op de verschillende bronnen dien ik iets te vermelden over de tijdsperiode en context waarin de boeken verschenen zijn. Rond het jaar 1900 werden er verschillende wetten opgesteld die als doel hadden het leven voor kinderen te verbeteren. Kinderen hoefden door deze wetten minder vaak te helpen in het bedrijf of huishouden en kregen zo meer vrije tijd.⁴⁶ Er werden daardoor meer kinderboeken gelezen en geproduceerd. Waar kinderboeken in het begin van de negentiende eeuw hoofdzakelijk het doel hadden om kinderen morele lessen te leren, werden de boeken gedurende de twintigste eeuw leuker en minder belerend. Zij dienden steeds meer tot het vermaak van een kind, maar dit neemt niet weg dat er nog altijd een boodschap of les in de verhalen zat.⁴⁷ Veel kinderboeken werden dan ook door onderwijzers of pedagogen geschreven. De helden in deze boeken waren vaak niet braaf, maar waren gewone kinderen die graag plezier en geintjes uithaalden zonder dat zij kwade zin hadden. Er waren ook 'meisjesboeken' te koop waarvan de hoofdpersoon doorgaans niet knap of intelligent maar rechtsschapen en vrolijk was waardoor meisjes zich gemakkelijk konden identificeren met de hoofdpersonages.⁴⁸

Het einde van de negentiende- en begin van de twintigste eeuw was een gunstige economische periode. Het loon van de landarbeiders bleef doorlopen tot na de Eerste wereldoorlog. De hoge lonen en modernisatie zorgen er echter voor dat de neiging tot mechanisatie werd versterkt. In 1929 brak de crisis uit en vele landarbeiders werden ontslagen. Degenen die hun baan hielden kregen met loonsverlagingen te maken.⁴⁹ Landarbeiders verdienden weinig ten opzichte van fabrieks- of vakarbeiders en waren dan ook vaak slecht gehuisvest in kleine, lage tochtige huisjes waar ouders en kinderen vaak in hetzelfde vertrek sliepen.⁵⁰ Amsterdamse bouwvakarbeiders verdienden beduidend meer dan de landarbeiders van Zeeland.⁵¹ De kinderboeken, waarvan de prijzen nogal varieerden, waren wellicht dus niet voor iedereen weggelegd om te kopen. Er zal daarom bij elk kinderboek worden vermeld hoeveel het boek kostte om te laten zien of het boek wellicht was voorbehouden aan de elite of dat de massa het boek heeft kunnen lezen om een kleine indicatie te geven of het boek veel werd verkocht en dus veel werd gelezen. Dit wordt gedaan door middel van een omrekeningsysteem van de prijs in guldens uit een bepaald jaar naar de huidige prijs in euro's van het Sociaal instituut voor geschiedenis.⁵²

---

⁴⁶ Bakker, Noordman en Rietveld- van Wingerden, *Vijf eeuwen opvoeden*, 288.

⁴⁷ Ibidem, 288.

⁴⁸ Ibidem, 289.

⁴⁹ Kort, *Geen cent te veel*, 60. Waar het loon van een landarbeider in 1875 op ongeveer 0.75 gulden per dag lag, verdiende hij in 1895 1.25 gulden per dag. Dit bedrag bleef oplopen tot na de Eerste Wereldoorlog, waar de daglonen tussen de twee en drie gulden lagen

⁵⁰ Bakker, Noordman en Rietveld- van Wingerden, *Vijf eeuwen opvoeden*, 228.

⁵¹ Henk Wals, *Amsterdamse bouwvakarbeiders en hun bestaansstrategieën in de eerste kwart van de negentiende eeuw*, University of Amsterdam (2005). Een weekloon in 1900 van de Amsterdamse Bouwvakarbeider besloeg zo'n 15.00 gulden. Ook hier is er een stijging te zien: in de periode rond de Eerste Wereldoorlog. In 1921 verdienden zij iets meer dan 57 gulden per week terwijl de landarbeiders zo'n 12 gulden in de week verdienden.

⁵² Internationaal instituut voor de sociale geschiedenis, <<http://www.iisg.nl/hpw/calculate2-nl.php>>

Uit het leven van Dik Trom

Het boek *Uit het leven van Dik Trom* is geschreven door C.J. Kieviet. Kieviet leefde van 1858 tot 1931 en groeide op in de (toen nieuwe) polder. Kieviet werd opgeleid tot onderwijzer en werd uiteindelijk schoolhoofd van een eenmanschooltje in Etersheim.⁵³ In dit dorpje, dat redelijk afgelegen lag, begon Kieviet met het schrijven voor kinderen. Eerst waren dit kleine schoolblaadjes, maar later werden dit complete boeken. Het eerste boek verscheen in 1890 en heette *De twee neven*. Kieviet was geen fan van de moraliserende roman en zocht naar een stijl die de jeugd aan zou spreken.⁵⁴

Zo verscheen in 1891 *Uit het leven van Dik Trom*. Kieviet wilde een nieuwe geest brengen in de kinderliteratuur. Tot dan toe werden in de kinderliteratuur alle jongens en meisjes als hele brave wezentjes voorgesteld. Kieviet vond dit soort verhalen, die bijvoorbeeld Andriessen schreef, te saai voor kinderen omdat Andriessen de romantische elementen scheidde van het geschiedkundige verhaal en er hierom niets spannends of leuks gebeurde in de verhalen.⁵⁵ Voor *Uit het leven van Dik Trom* kon Kieviet aanvankelijk geen uitgever vinden omdat de hoofdpersoon, Dik Trom, een ondeugend jongetje was. Uitgeverij Kluitman besloot het boek uit te geven, maar het duurde acht jaar voordat de eerste druk uitverkocht was omdat het boek in eerste instantie onsuccesvol leek.⁵⁶ Met de tweede druk in 1899 begon het boek te verkopen. Wellicht door de fraaie illustraties van Johan Braakensiek, maar ook door veranderende opvattingen in de pedagogiek. Meer dan ooit tevoren ging de aandacht uit naar de wereld van het kind en men werd toleranter ten aanzien van jeugdliteratuur die minder verheven en plechtig van toon was.⁵⁷ Kieviet maakte zijn boek aantrekkelijk door Dik Trom op te laten groeien in de plattelandsomgeving van het kleine dorp. Hij gebruikte een overzichtelijk aantal medespelers en plaatste het verhaal in het ongecompliceerde dorpsleven met een decor van weilanden, vee, boomgaarden, korenvelden en vaarten.⁵⁸

Dik Trom was niet meteen populair. Zo schreef Kluitman op 27 oktober 1893 in Alkmaar aan Kieviet: 'Voor Dik Trom heb ik als honorarium betaald f75,-, dat is ongeveer f8,80 per vel. U vond dat toen weinig, terwijl ik meende dat het wel betaald was. Ons land is niet groot en de taal is buitenaf onbekend: de groote honoraria, die in 't buitenland betaald worden, kunnen hier niet gegeven worden.- Dit kan ik u ten minste verzekeren, dat de kosten der uitgaaf van Dik Trom nog niet gedekt zijn- 't is evenwel een lief boekje, dat ik vertrouw dat zijn weg verder wel zal vinden.'⁵⁹

⁵³ Huygens ing, 'Kieviet, Cornelis Johannes' <<http://resources.huygens.knaw.nl/bwn/BWN/lemmata/bwn3/kieviet>>[geraadpleegd op 4-1-2018]

⁵⁴ Huygens ing, 'Kieviet, Cornelis Johannes' <<http://resources.huygens.knaw.nl/bwn/BWN/lemmata/bwn3/kieviet>>[geraadpleegd op 4-1-2018]

⁵⁵ Bekkering, *De hele Bibelebontse berg*, 297.

⁵⁶ Is Geschiedenis, 'C.Joh. Kieviet en Dik Trom' <<https://isgeschiedenis.nl/nieuws/c-joh-kieviet-en-dik-trom>> [geraadpleegd op 5-1-2018]

⁵⁷ Huygens ing, 'Kieviet, Cornelis Johannes' <<http://resources.huygens.knaw.nl/bwn/BWN/lemmata/bwn3/kieviet>>[geraadpleegd op 4-1-2018]

⁵⁸ Huygens ing, 'Kieviet, Cornelis Johannes' <<http://resources.huygens.knaw.nl/bwn/BWN/lemmata/bwn3/kieviet>>[geraadpleegd op 4-1-2018]

⁵⁹ De Vries, *Wat heten goede kinderboeken?*, 141.

Dit vertrouwen in het boek bleek correct. Zo schrijft de *Kleine Courant* op 19 november 1899 over de tweede uitgave van het boek: 'Uit het leven van Dik Trom, dat grappige jongensboek door C. Joh. Kieviet, was uitverkocht en de vraag bleef even levendig.'⁶⁰ Dit is een opvallende recensie, omdat eerder is gesteld dat de verkoop van de eerste druk moeizaam verliep. Dit neemt niet weg dat er uiteindelijk van *Uit het leven van Dik Trom* negentig drukken verschenen en hiernaast nog enkele speciale uitgaves zoals die ter ere van het 125-jarig bestaan van het boek in 2016. De tweede druk, met illustraties, uit 1899 koste dan ook 2.50 gulden, omgerekend naar vandaag is dat zo'n 35 euro.⁶¹

Dicht bij huis

Dicht bij huis is een kinderboek van J. Ligthart (1859-1916) afkomstig uit Amsterdam en H. Scheepstra (1859-1913), afkomstig uit Groningen. Vooral Jan Ligthart was bekend. Hij werd in de praktijk opgeleid tot schoolmeester, maar door zelfstudie ontwikkelde hij zich tot een toonaangevend pedagoog die zich afzette tegen de wetenschappelijke pedagogiek. Hij had grote belangstelling voor literatuur en hij behoorde tot de groepering die geloofde dat kinderboeken een middel van opvoeding waren.⁶² Hij identificeerde zich sterk met de lezers en vond *Dik Trom*, die 'steeds over het kantje gaat', een goed boek. Iets 'onfatsoenlijks' was volgens Ligthart namelijk niet altijd even slecht en boeken als *Dik Trom* zorgden er naar zijn mening voor dat de jeugd meer gaat lezen en die boeken vervullen de behoefte van de jeugd aan avontuur en heldhaftige verhalen.⁶³

Ook Scheepstra was opgeleid tot schoolmeester en was net als Ligthart vertegenwoordiger van de pedagogische stroming *De Nieuwe School*. Samen ontwikkelden zij een methode voor de eerste leerjaren van het lager onderwijs die nog steeds bekend is, het leesplankje 'Aap, Noot, Mies'. Bovendien schreven zij leesboekjes voor kleine kinderen waar zij uitgingen van het gezin, vooral het arbeidersgezin, weergegeven in een idyllische wereld zonder sociale problemen.⁶⁴ De boekjes onderscheidden zich van de toenmalige kinderlectuur. Ligthart en Scheepstra gebruikten eenvoudige, direct aansprekende taal en namen de belevingswereld van de kinderen zelf als uitgangspunt. Hierdoor werden de boekjes zeer populair.

Dicht bij huis is geschreven in het jaar 1902/1903 en is een leesserie bestaande uit vier delen bedoeld voor kleine kinderen. Ligthart en Scheepstra schreven vaker series zoals *Ot van Sien* en *De Wereld In* om te voorzien in leesmateriaal voor de kleine kinderen, waar toentertijd nog

---

⁶⁰ *Kleine Courant: Nieuws van den dag*, Leestafel: Dik Trom, 29-11-1899. 'Uit het leven van Dik Trom, dat grappige jongensboek door C.Joh. Kieviet, was uitverkocht en de vraag bleef even levendig. Natuurlijk heeft de uitgever toen voor een tweeden druk gezorgd. Deze is thans verschenen en zal wel spoedig den weg volgen van zijn voorganger want die nieuwe uitgaaf van *Dik Trom* is geïllustreerd, en dus nog aantrekkelijker dan de voorgaande.'⁶⁰

⁶¹ Bataviaasch nieuwsblad, 'Advertentie', 13-12-1899 en Internationaal instituut voor de sociale geschiedenis, <<http://www.iisg.nl/hpw/calculate2-nl.php>> [geraadpleegd op 16-07-2018]

⁶² Anne de Vries, *Wat heten goede kinderboeken?*, 64.

⁶³ Ibidem, 67 en 68.

⁶⁴ Oudejeugdboeken.nl, 'J. Ligthart en H. Scheepstra'<<http://www.oudejeugdboeken.nl/schrijvers/ligthart>> [geraadpleegd op 4-1-2018]

weinig aanbod in was. De recensies die te vinden zijn over de serie *Dicht Bij Huis* zijn positief. *Het Volk* plaatste op 6 november 1902 onder de rubriek Nieuwe Kinderboeken een artikel waarin het boek uitvoerig werd besproken. Het werd omschreven als een prettig leesboek voor de kleintjes dat vooral nuttig was voor de stadskinderen. Het boek gaf hun een voorstelling van zaken die ze wel eens konden zien wanneer zij buiten waren maar waar ze niets van afwisten. 'Hoofdpersonage Piet van Dam verblijft vanuit de stad op het platteland en ziet en beleeft heerlijke dingen op de boerderij: de duiven voeren, aardappels poten, schapen scheren en zien hoe koeien springen wanneer zij voor het eerst in het jaar de wei in mogen. Het boek beschrijft een leventje om van te watertanden voor de bleke stadskinderen'.⁶⁵ Op 25 januari 1903, omschreef *Het Volk* het tweede deel van *Dicht Bij huis* als een juweeltje: 'Heerlijke, frisse, echt gezonde en opwekkende lectuur voor het kleine goedje!'.⁶⁶ Ook de *Kleine Courant* en *De Provinciale Drentsche en Asser Courant* zijn positief over het boek en dan met name over de kwaliteit van de illustraties en de manier waarop het werk geschreven is.⁶⁷ De leesserie werd in eerste instantie per boekje verkocht en later pas als een bundel die alle vier de verhalen bevatte. Het eerste deel van de serie kostte in 1902 0.35 cent, omgerekend naar vandaag zou dat zo'n 4.50 euro zijn.⁶⁸ Dit is relatief goedkoop, maar de serie bestaat uit vier delen waardoor de gezamenlijke prijs natuurlijk een stuk duurder is geweest.

Afke's Tiental

Sjoukje Maria Diderika Bokma (1860-1939) schreef onder het pseudoniem Nynke van Hichtum het kinderboek *Afke's Tiental* in 1903. Bokma groeide op in een dorp vlakbij de Waddenzee en trouwde met Pieter Jelles Troelstra in 1888, waarna ze in Leeuwarden gingen wonen. Hier publiceerde ze Friese kinderverhalen in het door haar man opgerichte tijdschrift *For Hûs en Hiem*.⁶⁹ Toen haar man in 1900 één maand gevangenisstraf uitzat wegens het beledigen van een rechter begon Bokma aan een kinderboek over een noodlijdend Fries arbeidersgezin getiteld *Afke's Tiental*. De familie van haar vroegere dienstbode Hiltje Feenstra stond hiervoor model. *Afke's Tiental* werd een bestseller en is vele malen herdrukt, het meest recent in de eenenzestigste druk in 2014.⁷⁰

Op 13 september 1903 schreef Bokma in de krant *Het Volk: Dagblad voor de Arbeiderspartij* over waarom ze het werk *Afke's Tiental* had geschreven.⁷¹ Er was niets op de wereld geweest wat Bokma zozeer had kunnen treffen en ontroeren als de grote, opofferende liefde van de vele moeders van de arbeidersgezinnen voor haar kinderen. Bokma vermeldde dat ze

---

⁶⁵ *Het Volk: dagblad voor de arbeiderspartij*, Nieuwe kinderboeken, 06-11-1902.

⁶⁶ *Het Volk: dagblad voor de arbeiderspartij*, boekbeoordeling, 25-01-1903.

⁶⁷ Provinciale Drentsche en Asser courant, 'van de boekenplank', 06-02-1922 en Het nieuws van den dag: kleine courant, 'leestafel', 28-11-1902

⁶⁸ *Het Volk: dagblad voor de arbeiderspartij*, 30-09-1902 en Internationaal instituut voor de sociale geschiedenis, <<http://www.iisg.nl/hpw/calculate2-nl.php>> [geraadpleegd op 16-07-2018]

⁶⁹ Huygens ing, 'Boer, Sjoukje Maria Diderika Bokma de', <<http://resources.huygens.knaw.nl/vrouwenlexicon/lemmata/data/Bokma>> [geraadpleegd op 29-12-2017]

⁷⁰ Huygens ing, 'Boer, Sjoukje Maria Diderika Bokma de', <<http://resources.huygens.knaw.nl/vrouwenlexicon/lemmata/data/Bokma>> [geraadpleegd op 29-12-2017]

⁷¹ *Het Volk: dagblad voor de arbeiderspartij*, Van boeken en mensen, 13-09-1903.

vele Afkes had leren kennen uit alle provincies van het land, maar de meeste in Friesland, wellicht omdat ze daar het meest bekend mee was of omdat zij haar jeugd te midden van een eenvoudige dorpsbevolking had doorgebracht. Hoewel Bokma *Afke's Tiental* schreef als kinderboek hoopte zij dat de ouderen het ook lazen omdat het voor volwassenen ook wel eens opvoedend zou kunnen werken.

Zoals al eerder benoemd was *Afke's Tiental* een bestseller en er zijn veel lovende reacties te vinden. In de *Telegraaf* van 3 oktober 1903 wordt vooral de schrijfstijl van Bokma bejubeld. De beschrijving van de dag die het gezin doorbrengt op een van de Friese meren wordt getypeerd als 'werkelijk poëtisch'.⁷² *Nieuwsblad van het Noorden* beschrijft het boek als 'een juweeltje waarin de Friesche volksaard op zijn best tot uiting komt: geen uiterlijk vertoon, kinderen zoenen hun ouders er niet ter afscheid, maar diepe waarachtige liefde kennen ze; dit alles is hier zo fijn en juist weergegeven'.⁷³ *Het vaderland* en *Het Volk* beschrijven beiden het boek als 'het mooiste kinderboek'.⁷⁴ Het boek is zo populair dat het ook vaak wordt verloot bij prijsvragen, want zoals *Het Volk* van 20 december 1903 vermeldt: 'een fraaier prijs dan het mooie en beste boek, weet ik heusch niet'.⁷⁵ In 1904 kostte het boekje 1.25 gulden, vandaag de dag zo'n vijftien euro, wat relatief gezien goedkoop is, al stond het voor een landarbeider in die tijd gelijk aan de wekelijkse huishuur.⁷⁶

Jongensdagen

Dit boek is geschreven in 1909 door Theo Thijssen (1879-1943). Thijssen is geboren en getogen in de Jordaan, destijds een van de armste en dichtstbevolkte wijken van Amsterdam. Wanneer zijn vader op zeventigjarige leeftijd overlijdt, begint zijn moeder een kruidenierswinkel. Theo krijgt een beurs voor begaafde kinderen en gaat naar de Rijkskweekschool, Van 1898 tot 1921 is hij onderwijzer geweest aan diverse scholen in Amsterdam Oost en richt hij, mede met Piet Bol, het tijdschrift *De Nieuwe School* op in 1905. Hij heeft enkele school- en rekenboekjes geschreven, romans voor ouderen en één kinderboek genaamd *Jongensdagen*.

Recensies voor het werk *Jongensdagen* zijn overwegend positief maar er zijn ook enkele negatieve opmerkingen. Zo noemt *Het Volk* de taal van het boek slordig.⁷⁷ Bekkering stelt echter in *De hele bibelebontse Berg* dat juist het taalgebruik van Thijssen ervoor heeft gezorgd dat het boek zo lang leesbaar is gebleven voor het publiek.⁷⁸ Hoewel er verschillende visies heersen over de taal, zijn over de inhoud enkel positieve recensies te vinden. *De Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant* omschrijft het boek als 'Echt en zuiver, zonder gezochte avonturen en gewone

---

⁷³ *Nieuwsblad van het Noorden*, Welke boeken moeten onze kinderen lezen?, 26-11-1931.

⁷⁴ *Het Vaderland: staat- en letterkundig nieuwsblad*, 'Mevrouw N. Van Hichtum', 07-02-1935 en *Het Volk: Dagblad voor de arbeiderspartij*, 'van en voor kinderen', 20-09-1903.

⁷⁵ *Het volk: dagblad voor de arbeiderspartij*, van een voor kinderen, 20-12-1903.

⁷⁶ *Delftsche Courant*, 'kinderlectuur', 28-11-1904 en Internationaal instituut voor de sociale geschiedenis, <<http://www.iisg.nl/hpw/calculate2-nl.php>> [geraadpleegd op 16-07-2018]

⁷⁷ *Het Volk: Dagblad voor de arbeiders*, 'boekbeoordeling', 13-03-1910.

⁷⁸ Bekkering, *De hele bibelebontse berg*, 450.

gebeurtenissen'. Ook *Het Volk* is vol lof over de simpliciteit van het boek en noemt het verhaal over 'vier gewone speelsche jongens, graag op straat, minder graag in de school' dan ook kostelijk.⁷⁹ De vijfde druk van jongensdagen kostte in 1928 90 cent wat nu ongeveer 6.90 euro zou zijn geweest. Dat is voor een compleet jongensboek goedkoop.⁸⁰

Pietje Bell of de lotgevallen van een ondeugenden jongen

Christiaan van Abkoude (1880-1960) schreef het boek *Pietje Bell* in 1914. Van Abkoude werd geboren in een Rotterdamse volksbuurt en was onderwijzer van 1901 tot 1909. Hij besloot toen zelf boeken te gaan schrijven omdat hij merkte dat kinderen de boeken die er toentertijd waren vaak te saai vonden.⁸¹ Van Abkoude ging in 1915 in dienst bij de landmacht waarop hij een jaar later naar Amerika emigreerde. *Pietje Bell, of de lotgevallen van een ondeugenden jongen* is dan ook het enige boek in de reeks dat in Nederland is geschreven. Van het personage Pietje Bell zouden later in totaal acht boeken verschijnen.

Volwassenen en pedagogen hadden bezwaren bij het boek. Zo schrijft J. Stoop-Stouck Hurgonje 'Heusch die boeken zijn vol humor. frisch en vroolijk geschreven, maar o! Ze doen groot onrecht niet alleen aan het kind door zijn geest niet te scherpen en te verfrisschen met fijnen maar zij verhabbenzakken hun eigen geest niet minder'.⁸² Daarnaast wordt Pietje Bell 'geen verkieslijk kind' genoemd en doet volgens J. Lens de literatuur kinderen kwaad omdat zij een zin voor 'grove affecten' zouden ontwikkelen.⁸³ Bij kinderen was Pietje Bell echter zeer geliefd door zijn ondeugende gedrag. Dat hij geliefd was, blijkt wel uit de meer dan veertig herdrukken die er zijn verschenen. In 1914 kostte een geïllustreerd exemplaar van *Pietje Bell* 2.40 gulden, omgerekend zo'n 25.50 euro wat aan de dure kant is.⁸⁴

Letje en de weg naar het geluk

In 1926 werd *Letje en de weg naar het geluk* geschreven door Top Naeff, het pseudoniem van Anthonetta Naeff (1878-1953). Naeff had gestudeerd aan het meisjes mulo en de tweede klas van het meisjes-HBS. Ze was journaliste en redactrice voor de *Dordse Courant*, de *Groene Amsterdammer* en het *Elseviers Geïllustreerd Maandschrift* en schreef daarnaast meisjesboeken. Haar eerste boek *School-idyllen* uit 1900 had direct veel succes maar Naeff werd pas met haar roman *Voor de poort* als gelijke geaccepteerd in de literaire wereld. Hierin staat het in stilte lijden van de in wezen eenzame mens centraal. Iets dat ook terugkomt in *Letje of de weg naar het geluk* het meisjesboek uit 1926.

---

⁷⁹ *Het volk: Dagblad voor de arbeiders*, Boekbeoordeling, 13-03-1910 en *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant*, Kinderboeken, 22-11-1909.

⁸⁰ *Het volk: dagblad voor de arbeiders* „Vijfde druk van „ Jongensdagen”, 27-10-28 en Internationaal instituut voor de sociale geschiedenis, <<http://www.iisg.nl/hpw/calculate2-nl.php>> [geraadpleegd op 16-07-2018]

⁸¹ Kluitman, 'Chris van Abkoude', <<https://www.kluitman.nl/auteurs/chris-van-abkoude-2/>> [geraadpleegd op 6-6-2018]

⁸² Bekkering, *De hele Biblebontse berg*, 396.

⁸³ Ibidem, 396.

⁸⁴ *Bataviaasch nieuwsblad*, Een nieuw jongensboek, 11-06-1914 en Internationaal instituut voor de sociale geschiedenis, <<http://www.iisg.nl/hpw/calculate2-nl.php>> [geraadpleegd op 16-07-2018]

Recensies over *Letje* lopen enigszins uiteen. *De Graafschap-bode* noemt het boek 'het bij uitstek nationale boek in onze moderne literatuur', de *Provinciale Geldersche en Nijmeegsche courant* beoordeelt het verhaal positief als 'een gezellige, geestig geschreven romantische geschiedenis' en de *Haagsche Courant* bestempelt *Letje* als een zeer bijzonder boek waarmee Naeff 'alles overtreft met wat daarvóór verschenen is'. *Het Volk* is echter niet positief: zij laten weten dat zij liever 'dwaze cowboy-geschiedenis dan het hoog-literaire, zure en taaie 'Letje'' lezen.⁸⁵ Toen *Letje* voor het eerst in 1926 verscheen kostte het boek 4.50 gulden. Dit staat gelijk aan meer dan 34 euro in het heden, wat het boek zeer prijzig maakt en dus vrijwel alleen betaalbaar voor de rijkere bevolking.⁸⁶

Bartje

Bartje is geschreven door Anne de Vries (1904-1964). De Vries was onderwijzer en zelf afkomstig uit Drenthe. Inderdaad speelt ook het verhaal van *Bartje* zich daar af. In 1935 verschijnt het werk en het zal een groot succes blijken. In één jaar tijd werden er bijna 100.000 exemplaren van verkocht en het werk werd vertaald naar het Frans, Duits, Tsjechisch, Deens, Noors en Zweeds.⁸⁷ De eerste vertalingen, Duits en Deens, verschenen al in 1936.⁸⁸ Het boek *Bartje* valt volgens velen onder de streekroman vanwege het Drentse dialect dat erin voorkomt, maar ook valt dit werk te plaatsen onder de categorie sociale roman omdat het moeilijke leven als gezin in de arbeidersklasse wordt beschreven.

Een recensie uit de *Provinciale Drentsche en Asser Courant* van 2 september 1935 omschrijft het boek als buitengewoon eenvoudig geschreven. In de simpele eenvoud en de nuchtere realiteitszin is dit boek op een natuurlijke manier door en door menselijk, zo schrijft de recensent, waardoor de lezer een grote ontroering ondergaat. In het woord 'Bartje' ligt een hele wereld omsloten: de wereld van de 'Drentsche arbeiders ellende.'⁸⁹ Toch trekt het verhaal van het arme arbeidersgezin in de toenmalige samenleving de aandacht en wekt het een bewonderende ontroering op. Het *Friesch* dagblad schrijft dan ook dat ondanks Bartje's jeugd verre van zonnig is en hij veel ellende heeft gezien, Bartje toch optimistisch blijft.⁹⁰ Het debuut van Anne de Vries wordt 'een aanwinst op onze literatuur' genoemd in de *Nieuwe Apeldoornsche Courant* op 30 september 1935.⁹¹ In 1935 kostte een exemplaar van *Bartje* 2.90 gulden: dat is omgerekend net

---

⁸⁵ *De Graafschap-bode*, succesboeken van najaar 1926, 15-10-1926, *Provinciale Geldersche en Nijmeegsche courant*, Boeken A. Boeken, 06-11-1926, *Haagsche courant*, Over boeken en schrijvers, 22-10-1926 en *Het Volk*, boekbespreking, 07-06-1927.

⁸⁶ *De Graafschap-bode*, succesboeken van najaar 1926 zijn:, 15-10-1926 en Internationaal instituut voor de sociale geschiedenis, <<http://www.iisg.nl/hpw/calculate2-nl.php>> [geraadpleegd op 16-07-2018]

⁸⁷ Onbekend, 'Anne de Vries', <<https://kunst-en-cultuur.infonu.nl/biografie/30778-anne-de-vries-1904-1964.html>> [geraadpleegd op 29-12-2017]

⁸⁸ *Het volk: dagblad van de arbeiderspartij*, Nieuwe Boeken, 11-11-1935.

⁸⁹ *Provinciale Drentsche en Asser Courant*, *Bartje*, 02-09-1935.

⁹⁰ *Friesch dagblad*, 'Van boeken en tijdschriften', 03-10-1935.

⁹¹ *Nieuwe Apeldoornsche Courant*, Letterkundige Kroniek, 30-09-1935.

geen 28.00 euro.⁹² Dit maakt het boek prijzig, maar relatief gezien minder duur dan bijvoorbeeld *Dik Trom* of *Letje*.

Conclusie

Aan het begin van dit hoofdstuk werd al vermeld dat kinderboeken veelal door onderwijzers of pedagogen werden geschreven. Alle mannelijke auteurs van de behandelde bronnen waren ofwel onderwijzer ofwel pedagoog, waarmee zij voldoen aan het stereotiepe beeld. Tussen de plaats waar de verhalen zich afspelen en het leven van de auteur kan regelmatig een link worden gelegd. Zo heeft Kieviet zelf in Hoofddorp gewoond, van Abkoude in Rotterdam, Thijssen in Amsterdam, is van Hichtum zelf afkomstig uit Friesland en de Vries uit Drenthe.

Wanneer er wordt gekeken naar de besproken recensies, lijkt het erop dat de werken waarin het platteland een grotere rol speelt, meer positieve recensies ontvangen. *Letje* ontvangt flinke kritiek en wordt 'taai' genoemd, evenals *Pietje Bell*, dat 'geen verkieslijke literatuur' wordt genoemd. Daarbij dient wel te worden opgemerkt dat niet alle geschreven recensies zijn overgeleverd en er dus maar een beperkt beeld kan worden geschetst van de ontvangst van het boek. Wel is er voor elk boek een advertentie of recensie overgeleverd met daarin de prijs van het boek. De boekenprijzen varieerden enorm en de volgorde is als volgt: *Dik Trom* staat bovenaan met 35 euro, *Letje* tweede met ruim 34 euro, *Bartje* kost 28 euro, *Pietje bell* 25.50 euro, de serie van *Dicht bij Huis zo'n* 18 euro, *Afke's Tiental* 15 euro en *Jongensdagen* slechts 6.90. Helaas zijn er van vele werken geen verkoopcijfers te vinden uit de tijd dat zij zijn verkocht en is het dus niet duidelijk hoeveel exemplaren van elk boek zijn gekocht. Omdat enkele werken beduidend goedkoper zijn dan andere, kan er van worden uitgegaan dat die wellicht meer zijn gelezen omdat deze ook betaalbaar waren voor de wat armere bevolking. Het is echter niet zo dat enkel de werken betreffende het platteland goedkoop zijn en weten we niet zeker of dat deze boeken beter meer verkocht en dus meer werden gelezen dan de stadse boeken.

---

⁹² *Provinciale Drentsche en Asser courant*, 'Bartje', 23-07-1935 en Internationaal instituut voor de sociale geschiedenis, <<http://www.iisg.nl/hpw/calculate2-nl.php>> [geraadpleegd op 16-07-2018]

Hoofdstuk 2: kwantitatieve analyse

In dit hoofdstuk zal een kwantitatieve discoursanalyse worden uitgevoerd zoals is besproken onder het kopje 'bronnen en methode'. Naast het tellen van bepaalde woorden zal er ook worden gekeken naar de keuze van het woordgebruik om verschillende aspecten te beschrijven. De complete uitwerking van het onderzoek kan worden teruggevonden in de bijlagen van dit onderzoek. De tabel van Halfacree zal voor elk werk worden ingevuld en daarnaast zal er ook worden gekeken naar de categorieën 'activiteiten' en 'voedsel'. Bovendien zal er bij het punt sociale kenmerken niet alleen aandacht worden besteed aan de hechtheid van de gemeenschap maar ook aan de verhouding ouders en kind. Er wordt in dit onderzoek gesproken van een hechte gemeenschap wanneer een ruime meerderheid van de personages een goede band heeft met een van de hoofdpersonen, des te hoger het percentage des te hechter de gemeenschap. Door middel van een discoursanalyse zal er in het bijzonder aandacht worden besteed aan het landelijke aspect.

Aspect	Kenmerken
Omgeving	Het open karakter van het landschap
Naam	Dorp/gehucht
Bevolkingsdichtheid	Dunbevolkt
Milieu	Schoonheid, uitzicht, frisse lucht, schoon water, rust.
Grondgebruik	Omringd door landbouwgrond
Locatie	Op een bepaalde afstand van een grote stad
Voorzieningsniveau	Ontbreken van voorzieningen
Sociale kenmerken	Hechte gemeenschap
Dieren	Aanwezigheid van dieren
Bron: Halfacree 1995.	

Per boek zullen de belangrijkste indicatoren voor het landelijke gegeven worden besproken. Zo wordt er bijvoorbeeld besproken welke woorden betreffende het milieu of de omgeving het meeste voorkomen evenals het aantal dieren dat er wordt genoemd.⁹³ Er is gekeken naar de verscheidene activiteiten, aan de hand van werkwoorden, en hoeveel daarvan specifiek betrekking hebben op het platteland. Aangezien er voor de betreffende periode in de literatuur nog geen eerdere lijst met kenmerkende activiteiten is gemaakt in de geest van Halfacree zal ik zelf bepalen

⁹³ Dieren die worden genoemd in spreekwoorden of gezegdes zijn daarbij niet meegeteld.

welke activiteiten specifiek voor het platteland gelden omdat deze werkzaamheden bevatten specifiek voor het platteland of in de natuurlijke omgeving gebeuren. Er wordt dus per boek gekeken op welke manier het landelijke aspect naar voren wordt gedragen. Er is daarnaast ook gekeken naar het thema voedsel, dat niet afkomstig is uit de kenmerkenlijst van Halfacree. De precieze kwantitatieve gegevens kunnen in de appendix worden gevonden.

Uit het leven van Dik Trom

Uit het leven van Dik Trom bevat alle aspecten uit de tabel van Halfacree zoals te zien is in de onderstaand schema. In dit werk is, net als in alle andere werken, niets over het voorzieningenniveau bekend en ook de bevolkingsdichtheid is niet te achterhalen omdat er geen inwoneraantal wordt genoemd en geen indicatie wordt gegeven hoeveel vierkante meters het dorp beslaat.

<i>Uit het leven van Dik Trom</i>	
Aspect	Kenmerk
Omgeving	'landelijk', sloten, tuinen, markt, kanalen en grasvelden.
Naam	Term 'dorp' wordt meermaals gebruikt.
Bevolkingsdichtheid	Niet te achterhalen.
Milieu	Blauwe hemel, frisse lucht, prachtige bomen.
Grondgebruik	Er worden boomgaarden en weiden genoemd.
Locatie	Op één uur rijden van de stad.
Voorzieningenniveau	Wordt niet genoemd.
Sociale kenmerken	Redelijk hecht, al zijn er buitenstaanders.
Dieren	Verschillende soorten dieren aanwezig.

In Hoofddorp, waar het verhaal zich afspeelt, is sprake van een hechte gemeenschap.

Aantal Personages	Goede band	Slechte band	Niet vermeld
33 of 100%	22 of 66.67%	7 of 21.21%	4 of 12.12%

Er worden in totaal 33 personen of groeperingen, zoals bijvoorbeeld ‘de buurvrouwen’, genoemd en met het grootste gedeelte van de genoemde bewoners is er een wederzijdse goede band namelijk zo’n 66.67 procent tegenover 21.21 procent. Daarmee valt vast te stellen dat de gemeenschap redelijk hecht is, al zijn er dus ook leden van de gemeenschap met een negatief imago aanwezig.

De hoofdpersoon groeit in dit boek op van klein kind tot jong volwassene en er worden daarom ook een aantal verschillende activiteiten en bezigheden genoemd.

Aantal activiteiten	Specifiek landelijk	Niet specifiek landelijk
31 of 100%	9 of 29.03%	22 of 70.97%

Van de 31 genoemde activiteiten kunnen er negen, of 29.03 procent, specifiek worden gerekend tot landelijke activiteiten, onder andere paardrijden en appels rapen. De overige activiteiten kunnen ook in een stad worden gedaan, zoals belletje trekken, naar school gaan en bokspringen.

Zoals zal worden besproken bij de kwalitatieve analyse heeft hoofdpersoonage Dik een grote voorliefde voor dieren en in het bijzonder paarden. Het woord paard wordt dan ook maar liefst 34 keer genoemd en staat daarmee tweede op de lijst van meest genoemde dieren (het woord ‘ezel’ staat met 36 vermeldingen op de eerste plaats). Van de in totaal elf genoemde diersoorten zijn er drie aan te wijzen die hoofdzakelijk voorkomen op het platteland: ‘paarden’, ‘ezels’ en ‘kippen’. Naast dat de dieren betrekkelijk vaak worden genoemd, wordt er ook aangegeven dat de paarden een mooie glimmende vacht hebben, een teken van gezondheid, en dat de ezels gek zijn op het verse gras wat zij in de weides kunnen eten.⁹⁴

Bij verschillende aspecten met betrekking tot de natuur of bij aanduidingen van de dagdelen, zoals de wind of het zonnetje, wordt de naam van een seizoen vaak als bijvoeglijk naamwoord gebruikt. Zo wordt er gesproken over een ‘najaarswind’ en een ‘schoone zomer-namiddag’. Dit komt overeen met het onderzoek van Dam, Heins en Elbersen, waarin gesteld wordt dat liefhebbers van het platteland de seizoenen volgen.⁹⁵ Het werk laat bovendien veel verschillende soorten vruchtbomen zien, naast de alom bekende ‘appel-’ en ‘perenbomen’ worden er ook ‘bessenbomen’, ‘perzikkbomen’, ‘vruchtenbomen’ en ‘aalbessenbomen’ genoemd. Daarnaast is het opvallend dat het woord ‘bloem’ niet voorkomt in dit werk, terwijl andere werken, zoals later besproken wordt, juist de schoonheid van het platteland daarmee aantonen.

⁹⁴ Kieviet, *Uit het leven van Dik Trom*, 71.

⁹⁵ Dam Heins Elbersen, ‘Lay discourses of the rural’, 462.

Dicht bij huis

<i>Dicht bij huis</i>	
Aspect	Kenmerk
Omgeving	Het open karakter van het landschap
Naam	Term 'dorp' wordt gebruikt
Bevolkingsdichtheid	Wordt niet specifiek benoemd
Milieu	Dorpslucht wordt beschreven als fris en gezond.
Grondgebruik	Veel akkers en weides in nabije omgeving.
Locatie	Op een bepaalde afstand van een grote stad
Voorzieningenniveau	Wordt niet vermeld
Sociale kenmerken	Zeer hecht.
Dieren	Veel dieren aanwezig.

Dicht bij huis leent zich uitstekend voor een vergelijking van stad met platteland omdat het hoofdpersonage afkomstig is uit de stad en een tijd op het platteland gaat wonen. In dit werk zijn het voornamelijk de dieren en de activiteiten die een landelijk beeld laten zien.

Aantal dieren	Associatie met het platteland	Geen specifieke associatie met het platteland
26 of 100%	12 of 46.15%	14 of 53.85%

Waar het bij andere boeken 20 of 35 procent is, is het percentage dieren met een specifieke associatie met het platteland ruim 46 procent. Daartoe behoren paarden, koeien, varkens en schapen. Veel van deze dieren bevinden zich in de nabije omgevingen waar Piet in het dorp verblijft omdat zijn oom boer is en dus zelf veel dieren houdt.

Aantal activiteiten	Specifiek landelijk	Niet specifiek landelijk
46 of 100%	24 of 52.17%	22 of 47.83%

Ook het percentage landelijke activiteiten is in dit boek aanzienlijk hoger dan andere werken. Meer dan de helft van de genoemde activiteiten is specifiek landelijk te noemen. Daartoe

behoren onder andere het melken van koeien, scheren van schapen, harken, aardappels poten en aardbeien plukken. Ook de activiteiten hebben, net als de nabijheid van landelijke dieren, te maken met het feit dat Piet verblijft op de boerderij van zijn oom. Hierbij wordt ook ingezet op de schoonheid van het platteland door acht soorten bloemen specifiek te benoemen en daarnaast meerdere keren de term 'bloemen' te gebruiken als aanduiding van een mooi landschap.

Dit werk speelt zich gedeeltelijk af in de stad; daarbij wordt voornamelijk ingezet op grootte (of omvang) van bepaalde dingen en niet op natuurlijke gegevens. De huizen zijn 'hoog', de straten zijn 'vol' en ook de trein naar het dorp is 'groot'. Waar het weer in het dorp wordt omschreven als 'droog' en 'mooi' worden er voor de stad de termen 'lelijk' en 'zeurig' gebruikt. Hierbij dient wel te worden vermeld dat het gedeelte in de stad zich in de winter en het gedeelte in het dorp zich in het voorjaar en de zomer afspeelt. Het is interessant dat de 'vrolijke' seizoenen van het voorjaar en de zomer worden geassocieerd met het platteland terwijl de druilerige herfst en winter zich in de stad afspelen. Het is daarom ook niet verwonderlijk dat er in de stad niet over vers fruit of verse groenten wordt gesproken en op het platteland wel.

Afke's Tiental

<i>Afke's Tiental</i>	
Aspect.	Kenmerk
Omgeving	Het open karakter van het landschap
Naam	Term 'dorp' wordt 22 keer gebruikt
Bevolkingsdichtheid	Wordt niet specifiek benoemd.
Milieu	Wordt zeer vaak genoemd.
Grondgebruik	Omringd door weiden, akkers en water.
Locatie	Op twee uur lopen van de stad.
Voorzieningenniveau	Wordt niet specifiek benoemd.
Sociale kenmerken	Redelijk hechte gemeenschap, vooral een hecht gezin.
Dieren	Dieren zijn aanwezig.

Afke's Tiental bevat, net als de vorige behandelde werken, bijna alle kenmerken van de tabel, behalve wederom het voorzieningenniveau en de bevolkingsdichtheid. De sociale omgeving lijkt zeer hecht en dit komt voornamelijk doordat het gezin een hechte band heeft. Personen met een negatief effect op de gemeenschap zijn nauwelijks aanwezig zoals blijkt uit de onderstaande tabel.

Aantal personages	Goede band	Slechte band	Personages in de stad
37 of 100%	32 of 86.47%	5 of 13.51%	5 personages waarvan 1 slecht

Ruim 86 procent van de genoemde personages heeft een positieve rol in de gemeenschap. Daarbij dient wel te worden opgemerkt dat hiervan ruim 32 procent afkomstig is uit het gezin van Afke zelf. Interessant in dit werk is dat er ook personages in de stad worden behandeld zoals de politieagent, de bakker, de werkgevers van Wiepke en een groep kwajongens (die als één persoon worden geteld). De personages afkomstig uit de stad zijn dan ook grotendeels te karakteriseren als positief.

Wanneer het verhaal zich in de stad afspeelt wordt er voornamelijk ingezet op de grootsheid ervan en de indruk die dit achterlaat op de twee jonge meisjes Boukje en Sietske. Binnen één hoofdstuk wordt maar liefst zes keer opgemerkt hoe hoog de huizen in de stad wel niet zijn; dit terwijl de eigen woning op het platteland wordt omschreven als een 'huisje'.⁹⁶ Het contrast tussen het platteland en de stad wordt nog duidelijker wanneer er gekeken wordt naar de verschillende soorten voedsel. Afke's gezin is erg arm en er wordt meerdere malen gesteld dat zij te arm zijn voedsel te kopen. Wat voornamelijk genoemd wordt als eten op het platteland is dan ook: glazige aardappelen, roggebrood, gekookte wei, pap, mosterdsaus, koffie en ook wat 'luxere' producten als spek, kaas en saliemelk. Deze luxegoederen vallen echter in het niet bij wat er in de stad bij mevrouw wordt gegeten of bij de producten die de rijkelui op de boot afgeven: taartjes, amandelen, vlees, jus, chocolademelk en rode saus.

Op het gebied van voedsel lijkt het platteland er in dit werk minder goed vanaf te komen dan de stad en op het gebied van dieren en activiteiten is er in dit werk niet speciaal ingezet om een 'landelijk beeld' te tonen zoals uit de tabellen hieronder af te leiden valt. Hoewel er wel een aantal dieren van het platteland wordt benoemd, worden zij niet erg vaak genoemd. Zo komt het woord 'kalveren' zeven keer naar voren, beduidend minder dan de benoeming van bijvoorbeeld de ezel in *Uit het leven van Dik Trom*.

Aantal dieren	Specifieke associatie platteland	Niet specifiek associatie platteland
14 of 100%	5 of 35.71%	9 of 64.29%

Daarnaast heeft maar een klein deel van de activiteiten specifieke betrekking op het platteland, net iets minder dan vijftien procent.

⁹⁶ Van Hichtum, *Afke's Tiental*, 6 en 68 tot 81.

Aantal activiteiten	Specifiek landelijk	Niet specifiek landelijk
47 of 100%	7 of 14.89%	40 of 85.11%

Dit werk zet echter wel veel in op de omgeving en het milieu. Deze aspecten worden meer dan eens omschreven alsof zij uit een sprookje afkomstig zijn. Alleen al bij het woord bloemen zijn er verschillende positieve omschrijvingen te vinden als 'prachtig' en 'vrolijk gekleurd'. Er worden dan ook maar liefst vijftien verschillende soorten bloemen genoemd en vijf verschillende soorten bomen. De bloemen worden zelf positief neergezet, maar worden ook gebruikt om de rest van de omgeving mee op te hemelen. Zo worden de weiden waarin al deze bloemen staan omschreven als 'prachtig' of 'met een toverachtige waas over zich heen'.

Jongensdagen

<i>Jongensdagen</i>	
Aspect.	Kenmerk
Omgeving	Veel winkels en huizen
Naam	Stad
Bevolkingsdichtheid	Wordt niet specifiek benoemd.
Milieu	Veel grachten, en een weiland nabij het zwembad.
Grondgebruik	Geen landbouw aanwezig
Locatie	Amsterdam
Voorzieningenniveau	Veel voorzieningen aanwezig
Sociale kenmerken	Een hecht gezin en hechte familie, gemeenschap is niet heel hecht.
Dieren	Weinig dieren vernoemd.

Jongensdagen is het eerste werk dat zich primair afspeelt in de stad. De verschillen met de voorgaande landelijke werken zijn al enigszins zichtbaar in de tabel. Het verhaal speelt zich af in Amsterdam waar de hoofdrolspelers samen met hun moeder en kleine zusje in een kruidenierswinkel wonen. Het gezin is zeer hecht en er wordt dan ook meerdere keren genoemd dat moeder en zoons elkaar een kus geven, maar ook dat de jongens hun zusje een kus geven. Dit is opvallend omdat bij het voorgaande werk *Afke's Tiental*, dat zes jaar eerder is verschenen, expliciet werd benoemd dat het niet gewoon is dat een moeder een zoon kust.

Aantal personages	Goede band	Slechte Band	Niet vermeld
31 of 100%	16 of 51.61%	9 of 29.03%	6 of 19.36%

Met een krappe meerderheid van het aantal personages is sprake van een goede band namelijk zo'n 51.61%, wat aangeeft dat de gemeenschap niet zeer hecht te noemen is. Zes van de zestien maken deel uit van de familie van de hoofdpersonen Henk en Ko. De overige lieden waarmee een goede band valt vast te stellen zijn ofwel vriendjes van Henk en Ko of familie van deze vriendjes. De jongens vechten graag en zeggen vaak dingen zonder erbij na te denken waardoor zij een slechte band hebben met jongere jongens uit de buurt en enkele oudere lieden.

Opvallend is dat er weinig dieren worden benoemd in het boek, slechts twee: een hond en een poes. Waar in andere werken ook dieren als vogels, muizen of vliegen worden genoemd die vrijwel overal aanwezig zijn, beperkt dit boek zich slechts tot twee dieren. Ook het milieu en natuurlijke voorwerpen worden niet tot nauwelijks benoemd. Het werk zet meer in op de omschrijving van de stad en noemt dan ook veel verschillende soorten winkels als kruideniers-, tabaks- en broodwinkels. Bij de vorig besproken werken werden er niet zoveel verschillende soorten genoemd.

Pietje Bell, of de lotgevallenen van een ondeugenden jongen

<i>Pietje Bell, of de lotgevallenen van een ondeugenden jongen</i>	
Aspect	Kenmerk
Omgeving	Veel gebouwen
Naam	Term 'stad' wordt 32 keer genoemd.
Bevolkingsdichtheid	Term 'druk' wordt meerdere keren gebruikt
Milieu	Wordt niet benoemd.
Grondgebruik	Er wordt geen grond gebruikt voor landbouw of natuur genoemd afgezien van een enkel bos.
Locatie	Rotterdam
Voorzieningenniveau	Wordt niet genoemd
Sociale kenmerken	Geen echte gemeenschap

Dieren	Dieren zijn aanwezig
---------------	----------------------

Bij het invullen van de tabel van Halfacree worden de eerste verschillen al duidelijk met de werken die zich hoofdzakelijk op het platteland afspelen. Zo wordt hier de term stad 32 keer genoemd en zijn er in de omgeving geen weides of landerijen, maar veel hoge gebouwen en pakhuizen. Ook hier is de bevolkingsdichtheid niet uit te rekenen omdat er niet vermeld wordt hoe groot de stad is en hoeveel mensen er wonen, maar meerdere keren wordt er beschreven dat het 'druk' is op straat of dat de straat 'zwart zag van de mensen'.

Ook is er niet echt sprake van een hechte gemeenschap, zoals blijkt uit de onderstaande tabel. Er is een nieuwe categorie toegevoegd voor dit werk, de categorie 'gemengd, omdat er in dit werk enkele personages zijn die het ene moment Pietje een aardig kereltje vinden maar even later weer boos op hem zijn Dat komt in de andere werken niet naar voren.

Aantal personages	Goede band	Slechte Band	Niet vermeld	Gemengd
44 of 100%	19 of 43.18%	16 of 36.36%	6 of 13.64%	3 of 6.82%

In dit werk zijn elf verschillende diersoorten aanwezig; daarvan zijn er vijf echter afkomstig uit het circus. Dieren die in de stad voorkomen zijn: honden, katten, muizen, paarden, vliegen en een enkele papegaai die als huisdier wordt gehouden. Waar in de andere werken ook veel vogels als mussen of kraaien worden genoemd, komt in dit werk, afgezien van de papegaai, geen enkele vogel voor. Natuurlijke elementen zijn sowieso schaars in dit boek: we zien dat een bos wordt omschreven als 'mooi' en een dorp dat Weideheuvel heet, wat meteen een landelijk beeld oproept. Er worden vrijwel geen bloemen of bomen genoemd, behalve wanneer Pietje met zijn zus naar Scheveningen is. Daar is een bloementuin, die wordt omschreven als 'mooi' en een plek waar je 'gezellig' kunt zitten. Er zijn wel bloemen in de stad, maar deze zijn afkomstig uit de genoemde bloemenwinkel.

Omschrijvingen die worden gebruikt hebben dus geen betrekking op natuurlijke dingen, maar voornamelijk op voorwerpen als speelgoed, dat wordt omschreven als 'nieuw' of 'prachtig'. Maar ook bij de tram wordt vernoemd of deze 'elektrisch' is of rijdt op 'stoom' of welke soorten winkels er zijn, zoals de schoenenwinkel, bloemenwinkel of groentewinkel. Dat geeft aan dat er in de stad voor alles een winkel is waar je je goederen kunt kopen.

Letje, of de weg naar het geluk

Letje	
Aspect.	Kenmerk
Omgeving	Het open karakter van het landschap

Naam	Stad
Bevolkingsdichtheid	Wordt niet specifiek benoemd.
Milieu	Leven in de stad, Oma's koepel bevindt zich op het platteland.
Grondgebruik	In de stad geen landbouw aanwezig
Locatie	Onbekend
Voorzieningsniveau	Veel voorzieningen aanwezig.
Sociale kenmerken	Geen hechte gemeenschap en geen hecht gezin
Dieren	Enkele dieren worden genoemd

Letje speelt zich af in een stad waarvan de naam niet genoemd wordt. Hoofdpersonage *Letje* wordt geboren in een klein gezin bestaande uit vader, moeder en *Letje*. De onderlinge band binnen het gezin is niet te karakteriseren als hecht. De band is ook niet slecht, maar uit de latere kwalitatieve analyse zal blijken dat er in mindere mate sprake is van liefde tussen ouders en kind dan bijvoorbeeld *Dik Trom* of *Afke's Tiental*.

Aantal personages	Goede band	Slechte Band	Niet vermeld	Gemengd
38 of 100%	26 of 68.42%	4 of 10.53%	6 of 15.79%	2 of 5.26%

De bovenstaande tabel laat zien dat de gemeenschap grotendeels een goede band heeft met elkaar. De lieden van de gemeenschap, uitgezonderd het gezin en *Francoise*, worden echter oppervlakkig weergegeven, waardoor ook de relaties een oppervlakkig karakter hebben en het moeilijk is vast te stellen hoe hecht de gemeenschap is.

Ook hier zijn, net als in het vorige besproken stadswerk, weinig dieren aanwezig. Er worden vier soorten dieren genoemd waarvan het paard, met veertien vermeldingen, het meest wordt genoemd. Er is hier echter wel sprake van een visie op het grondgebruik en de landelijke aspecten doordat oma een huis op het platteland bezit dat ook wel 'de Koepel' wordt genoemd. Er zijn daardoor appelbomen, boerderijen, molshopen, rabarber en verschillende andere landelijke elementen aanwezig die zich beperken tot het hoofdstuk wat zich afspeelt op de Koepel. Verschillende soorten bloemen zijn wel aanwezig. Deze staan echter niet in de natuur maar worden gekocht bij de bloemenwinkel waarbij enkele keren wel expliciet wordt vermeld dat de bloemen afkomstig zijn van het platteland.

Bartje

Bartje	
Aspect	Kenmerk
Omgeving	Omgeving omringd door natuur.
Naam	Term 'dorp' wordt een enkele keer genoemd.
Bevolkingsdichtheid	Valt niet te achterhalen
Milieu	Heldere rivier, groene heuvels maar ook roestig en stinkend water.
Grondgebruik	Omringd door weides en akkers
Locatie	Assen is de dichtstbijzijnde stad
Voorzieningenniveau	Wordt niet vermeld
Sociale kenmerken	Gemeenschap is niet heel hecht
Dieren	Dieren zijn aanwezig

Dit boek wijkt af van de andere besproken landelijke werken. Daar werd ingezet op landelijke gegevens door het gebruik van dieren, activiteiten of het positief neerzetten van het platteland door een hechte gemeenschap of verschillende kenmerken betreffende het milieu. Dit boek bevat echter meerdere kwalijke personages en ook negatieve beschrijvingen van het huis en het milieu.

Aantal personages	Goede band	Slechte band	Niet vermeld
58 of 100%	32 of 55.17%	20 of 34.48%	6 of 10.35%

Zoals de bovenstaande tabel laat zien, vertoont dit werk een minder hechte gemeenschap, omdat 34 procent van de personages een slechte band heeft met hoofdpersoon Bartje of Bartje met hen. Ook binnen de familie heerst er enige onenigheid: zo heeft Bartje met zijn oudere broer Gert, vader en broer Arie vaak ruzie en is deze band eerder slecht dan goed te noemen. Dit wil niet zeggen dat er geen liefde heerst in het gezin. Bartje heeft wanneer hij wat ouder is namelijk alles voor zijn moeder over en zorgt ook voor zijn jongere broertjes en zusjes.

Aantal activiteiten	Specifiek landelijk	Niet specifiek landelijk
81 of 100%	25 of 30.86%	56 of 69.14%

Er worden veel activiteiten genoemd. Hiervan heeft zo'n 30 procent specifieke betrekking op het platteland. Deze komen voornamelijk voort uit de werkzaamheden die de familie voor de boeren uitvoert als het melken van koeien en het steken van plaggen.

Bartje zet erg in op de armoede die er heerste in de arbeidersklasse en daardoor heeft het platteland niet per se een verheerlijkt imago. De pomp is dan ook 'roestig' en het arbeidershuisje is 'klein'. De natuurlijke omgeving daarentegen wordt zeer positief weergegeven: de dauw 'parelt op het gras', de kersenboom is 'geurend' en de morgen is 'mooi'. Meermaals wordt echter aangegeven dat Bartje denkt dat het paradijs in de stad te vinden is; deze wordt dan ook vijftien keer genoemd terwijl het dorp maar twee keer genoemd wordt. Het is dan ook in de stad waar Bartje als extraatje van Lammechien een boterham met ham en een met pindakaas krijgt met een glas melk terwijl het gezin zelf hoofdzakelijk aardappelen, bruine bonen en wittebrood eet.

Conclusie

Schrijvers benadrukken verschillende kanten van het platteland in hun narratief. De een zet in op de natuurlijke omgeving, zoals wordt gedaan in *Afke's Tiental*, een ander zet in op de activiteiten en dieren, zoals in *Dicht bij huis*. In de werken die zich voornamelijk in de stad afspelen wordt weinig tot geen nadruk gelegd op de natuurlijke omgeving en dieren. Enkel wanneer er een uitstapje plaatsvindt naar het platteland komt dit naar voren, wat aangeeft dat de stad niet wordt geassocieerd met natuurlijke elementen. Niet alleen woorden als 'weide' zijn belangrijk, maar ook de omschrijving, en dus de bijvoeglijke naamwoorden, die erbij worden gegeven. Het woord 'weide' laat namelijk een landelijk beeld zien, maar wanneer deze wordt omschreven als 'prachtig' of 'vol bloemen' geeft dat een positieve lading mee aan het landelijke beeld dat wordt geschetst. Dit betekent niet dat alles positief wordt omschreven, er is in elk boek sprake van slecht weer en regen, iets dat samen lijkt te hangen met de persoonlijke gemoedstoestand van de personages. Zo regent het vaak wanneer er iemand overlijdt of zich schuldig voelt. Een positieve connotatie hangt veelal samen met een gelukkige of blijde toestand van de personages. De personages op het platteland voelen zich grotendeels gelukkig ook al zijn zij soms arm. In Amerikaans onderzoek wordt dit gezien als een belangrijk kenmerk van kinderliteratuur waarin het platteland centraal staat.⁹⁷

Contrast tussen het platteland en de stad is al zichtbaar in een vergelijking tussen enkel de tabellen van de kinderboeken. Zo komt in de werken die zich op het platteland afspelen het woord 'dorp' vele malen vaker voor en identificeren zij zich ermee dat zij op een bepaalde afstand van een grote stad liggen terwijl in de stadse werken, logischerwijs, het woord 'stad' vaker wordt genoemd. Daarnaast kan het contrast tussen het platteland en de stad het meest duidelijk worden

⁹⁷ Karen Epply, 'Picturing Rural America: An Analysis of the Representation of Contemporary Rural America in Picture Books for Children', *The Rural Educator*, Vol.32 No.1, 4.

aangegeven door de omgeving, taaldialect, het voedsel wat wordt geconsumeerd en de activiteiten. Huizen op het platteland worden omschreven als 'huisje', 'klein' of er wordt vermeld dat er maar één bedstee is waar verschillende lieden van het gezin in slapen, wat overeenkomt met het werkelijke beeld van de landarbeiders-gezinnen, terwijl de stad wordt gekarakteriseerd als 'groots' en met 'hoge' huizen.⁹⁸ Daarnaast lijkt er in de steden voedsel in overvloed te zijn: stedelingen eten immers gevarieerder en luxere producten dan in de werken op het platteland. In de werken *Afke's Tiental* en *Bartje* komt dit duidelijk naar voren, omdat hier het eten op het platteland en het eten in de stad specifiek worden genoemd.

---

⁹⁸ Bakker, Noordman en Rietveld- van Wingeren, *Vijf eeuwen opvoeden*, 228.

Hoofdstuk 3: kwalitatieve analyse

In dit hoofdstuk zullen van elk boek de verhaallijn, de belangrijkste karakters en de volgende thema's worden besproken: de hechtheid van de lokale gemeenschap, het familieleven en het landelijke gegeven. De omgeving en beschrijving hiervan zijn al uitgebreid behandeld in het tweede hoofdstuk en dit hoofdstuk dient dan ook als aanvulling- en verdieping op het kwantitatieve hoofdstuk.

Uit het leven van Dik Trom

'Het is een bijzonder kind, dat is ie' is de meest bekende uitspraak van vader Trom die, naast het prijzen van zijn kind, verder weinig heeft te melden.⁹⁹ Het verhaal, of beter gezegd de verhalen, spelen zich af in Hoofddorp aan het eind van de negentiende eeuw. Het hoofdpersonage is Dik Trom, een kwajongen met een hart van goud, die samen met zijn vader Jan en moeder Griet in het dorp woont. Andere belangrijke personages uit het de verhalen zijn Diks vrienden (Anneke, Piet van Dril, Jan Vos en Jan van Bakel) en de buurtbewoners (de molenaar, de burgemeester, Bertels, boer Geurts en de dokter). Hoewel vrijwel iedereen zeer op Dik Trom gesteld is, zijn er enkele lieden die Dik Trom eerder een belhamel vinden. Dit betreft de personages Bruin Boon, veldwachter Flipsen en buurman Mulder. Op zijn beurt moet Dik Trom ook niets van deze figuren weten omdat zij ofwel liegen, ofwel krenterig ofwel oneerlijk zijn.

Het boek heeft achttien hoofdstukken en sommige daarvan, vooral de eerste zeven, vertellen ieder hun eigen verhaal, terwijl andere hoofdstukken gezamenlijk een groter verhaal vormen. Het boek is geschreven vanuit een alwetende verteller en is bedoeld voor kinderen, voornamelijk jongens, vanaf tien jaar.¹⁰⁰ De verhalen zijn chronologisch van aard en we volgen Dik vanaf zijn geboorte tot aan zijn achttiende levensjaar.¹⁰¹ In het eerste hoofdstuk wordt Dik geboren, in eerste instantie nog Dirk genoemd. Pas in het vierde hoofdstuk krijgt hij zijn beschrijvende naam doordat Dik zelf de letter 'R' niet goed uit kan spreken en zichzelf Dik noemt. Al vanaf kleins af aan, nog maar net uit de wieg, haalt Dik al kattenkwaad uit. De eerste keer haalt hij zelfs letterlijk kattenkwaad uit want wanneer Dik uit de wieg kruipt weet hij de kat te bedelven onder een lading beddengoed.¹⁰² Het merendeel van de verhalen gaat over kattenkwaad en ondeugende streken die Dik uithaalt, alleen of samen met zijn vrienden, maar hij doet nooit iemand echt kwaad of pijn. In vrijwel elk hoofdstuk wordt getoond dat Dik een goed hart heeft, zoals blijkt uit het verhaal waarin hij een arme oude dame helpt.¹⁰³ Het boek eindigt wanneer Dik de leeftijd heeft van achttien jaar en zijn ouders net de kruidenierswinkel hebben overgenomen.

In dit werk is de hechte band tussen ouders en kind zeer duidelijk. Dik houdt zielsveel van zijn moeder en vader en zijn ouders houden net zoveel van hem. Ze vormen dus een klein maar

---

⁹⁹ Kieviet, *Uit het leven van Dik Trom*, 8.

¹⁰⁰ *Kleine Courant: Nieuws van den dag*, Leestafel: Dik Trom, 29-11-1899. In deze recensie wordt *Dik Trom* specifiek aangeduid als een 'jongensboek'.

¹⁰¹ Hierbij moet worden opgemerkt dat niet elk hoofdstuk correspondeert met één levensjaar.

¹⁰² Kieviet, *Uit het leven van Dik Trom*, hoofdstuk 3 'kruipen en kattenkwaad'.

¹⁰³ *Ibidem*, hoofdstuk 9.

hecht gezin. Wanneer de moeder van Dik met longontsteking op bed ligt verzorgt Dik haar 'dag en nacht met de teederste liefde'.¹⁰⁴ Maar ook later in het boek, als hij achttien is, wil Dik voor zijn vader en moeder het leger ingaan zodat zij niet meer in armoede hoeven te leven nadat vader gewond is geraakt.¹⁰⁵ Ook de liefde van vader en moeder voor hun zoon wordt meermaals aangehaald zoals wanneer Dik van plan is bij het leger te gaan en zijn moeder zegt 'Begrijp je dan niet, hoe lief we je hebben? O, Dik, we hebben immers niets op de wereld dan jou?'¹⁰⁶

Dat Dik Trom opgroeit in een landelijke omgeving is duidelijk. Hoewel dit niet specifiek wordt benoemd in de verhalen blijkt dat hij op het platteland woont. Zelf heeft de familie Trom een aanzienlijke tuin bij het huis waar een kleine perenboom in staat; er is veel ruimte voor Dik om te spelen.¹⁰⁷ Daarnaast worden er verschillende boeren en kooplieden in de buurt genoemd, zoals bijvoorbeeld, koopman Bertels, van wie de jongens op zijn ezel rondjes mogen maken, en boer Geurts, die vele fruitbomen in zijn boomgaard heeft staan. Daarnaast spelen Dik en zijn vrienden bij het water en wordt ook het bos meerdere malen genoemd. Ook Diks eerste baantje als knecht van de Molenaar laat een landelijk beeld zien. Hiervoor moet hij de paarden van de Molenaar naar het land brengen en weer terug, wat bij Dik een grote voorliefde voor paarden, en dieren in het algemeen, oplevert.¹⁰⁸

Alle personages van het boek behoren tot inwoners van hetzelfde dorp. Dit is zoals vastgesteld in de kwantitatieve analyse een redelijk hechte gemeenschap; zo komen alle buurvrouwen op bezoek wanneer Dik geboren is.¹⁰⁹ Waar in de andere werken zoals *Bartje* en *Afke's Tiental* een aantal buurvrouwen worden getypeerd als een slecht personage is dat in *Dik Trom* niet het geval. Ook het voorbeeld van 'de heks van de achterweg' laat zien dat de ouders van Dik bereid zijn een arme buurtbewoner te helpen. En wanneer Dik zich aan wil melden voor het leger, om zo zijn ouders te helpen, schiet de molenaar de familie Trom te hulp door hen het geld te lenen dat zij nodig hadden om de kruidenierswinkel over te nemen.¹¹⁰ Dit betekent echter niet dat de gehele gemeenschap in harmonie samenleeft. Zo is buurman Mulder alom een gehaat persoon vanwege zijn gierige persoonlijkheid en egoïstische gedrag. Maar ook de moeder van Bruin Boon, die wordt omschreven als een 'leelijk, grof mensch, met een grooten mond, brutale oogen en een dikken stompneus' merkt weinig positiefs van de hechte gemeenschap want iedereen vermijdt haar en haar winkel.¹¹¹

---

¹⁰⁴ Ibidem, 153.

¹⁰⁵ Ibidem, hoofdstuk 8, pagina 105 en hoofdstuk 18.

¹⁰⁶ Ibidem, Hoofdstuk 18.

¹⁰⁷ Ibidem, hoofdstuk 4 en pagina 127.

¹⁰⁸ Ibidem, hoofdstuk 15 en pagina's 134-136.

¹⁰⁹ Ibidem, 15.

¹¹⁰ Ibidem, hoofdstuk 18 pagina 172,173.

¹¹¹ Ibidem, hoofdstuk 10 pagina 77.

Dicht bij huis

Dit werk is geschreven voor 'kleine kinderen'.¹¹² Het boek is opgesteld uit eenenveertig korte hoofdstukjes met daarbij veel plaatjes, die tot doel hebben kinderen visuele verduidelijking te geven bij bepaalde processen, zoals bijvoorbeeld de groei van een aardappel of de geboorte van een vogel.¹¹³ De andere werken maken ook gebruik van plaatjes maar doen dit in mindere mate en die plaatjes hebben niet het doel kinderen iets te leren. Het verhaal gaat over Piet van Dam, een jongetje van zeven jaar oud, die een poosje bij zijn oom en tante Houtman op de boerderij op het platteland gaat wonen. Ook dit werk is geschreven vanuit een alwetende verteller. Piet zelf woont in de stad maar is ziek geworden. Om beter te worden moet hij een tijdje in de frisse buitenlucht op het platteland blijven. Daar speelt Piet veel met zijn neefje Hein en nichtje Mientje en helpt hij knecht Bos met werk dat op en rondom de boerderij wordt gedaan. Wanneer Piet is aangesterkt, gaat hij weer bij zijn vader, moeder, zusje Nellie en zijn pasgeboren broertje Hein wonen in de stad. Aan het einde van het boekje mag Piet weer uit logeren, samen met Nellie dit keer, bij oom en tante Houtman, waar Piet zijn zusje vanalles over het boerenleven uitlegt.

Er is hier een andere familiesituatie dan in het vorige besproken boek. Daar ging het enkel om het kerngezin. In *Dicht bij huis* speelt juist de derdegraadsfamilie van oom, tante en neefjes en nichtjes een grote rol en daarbij in het verlengde de knecht Bos. Omdat Piet ver weg is van zijn vader en moeder heeft hij last van heimwee. Maar zijn tante zorgt zo goed voor Piet dat hij haar vanzelf als een tweede moeder gaat zien.¹¹⁴ Ook Hein en Nellie delen alles eerlijk met Piet en betrekken hem bij elk spelletje en geven hem zelfs elk een koppel duiven die Piet meeneemt naar de stad.¹¹⁵ Omdat Piet veel tijd doorbrengt met Bos bouwen zij ook een sterke band op en dat blijkt wanneer Piet weer teruggaat naar de stad en Bos zegt: '„Dag mijn jongen!” Hij had er verdriet van dat Piet wegging.' Dit is niet gek, want Piet is vaak bij hem in de schuur, de tuin, de wei of op het akker geweest om te helpen.¹¹⁶ Maar ook eenmaal thuis blijkt een liefdevolle familieband in de stad; zijn ouders en zusje hebben Piet dan ook erg gemist en zijn blij als hij weer thuis komt.

In dit verhaal speelt het landelijke gegeven een grote rol. Bovendien geeft dit werk een mooi contrast weer met het leven in de stad. Piet komt terecht op de boerderij van zijn oom en tante waar zij niet alleen groente en fruit verbouwen, maar ook nog eens een heleboel dieren hebben, zoals koeien, paarden, kippen, en schapen. Hiernaast worden het poten van aardappels, plukken van kersen en bloemen en andere bezigheden geassocieerd met het boerenleven uitvoerig besproken.¹¹⁷ Uit het boek wordt duidelijk dat kinderen op het platteland meer over de natuur weten. Dit blijkt uit het feit dat Hein en Mientje van verschillende bloemen de namen

---

¹¹² *Het Volk: dagblad voor de arbeiderspartij*, Nieuwe kinderboeken, 06-11-1902. Hierin wordt gesteld dat het een leesboek is voor de 'kleintjes', wat aangeeft dat het een jongere doelgroep betreft dan bijvoorbeeld *Dik Trom*.

¹¹³ Ligthart en Scheepstra, *Dicht bij huis*, 12/13 en 33/34.

¹¹⁴ Ligthart en Scheepstra, *Dicht bij huis*, pagina 15 t/m 17.

¹¹⁵ *Ibidem*, 13.

¹¹⁶ *Ibidem*, 196 en 197.

¹¹⁷ Ligthart en Scheepstra, *Dicht bij huis*, 33/34, 110/111, 186 t/m 190.

weten terwijl Piet deze voor het eerst in zijn leven ziet.¹¹⁸ Ook de beschrijvingen van de tuin/het erf rondom de boerderij laten zien dat er een moestuin is, een speciale bloementuin en een slootje dat door de tuin heen loopt. Bovendien staat de boerderij midden tussen weides en akkers waar oom Houtman zijn koeien heeft lopen en zijn aardappels plant. Dieren en activiteiten zijn zoals de kwantitatieve analyse laat zien de belangrijkste thema's die inzetten op de landelijkheid van het boek.

De gemeenschap lijkt hier niet zo'n grote rol te spelen. Er komen maar weinig personages buiten de familieleden voor. De personages die echter voorkomen, zoals de molenaar of de tuinman, schromen er elk niet voor aandacht te geven aan de kinderen en hen uit te leggen hoe bepaalde dingen werken. Maar van een echt gemeenschapsleven kan in dit boek niet worden gesproken. Ook in de stad worden er geen meesters of burens genoemd, personages die in de andere boeken wel een rol spelen.

Afke's Tiental

Afke's Tiental is geschreven voor kinderen, al geeft de auteur aan dat zij ook hoopt volwassenen te bereiken. Het verhaal wordt verteld vanuit een alwetende verteller en speelt zich af op Friese platteland waar hoofdpersoon Afke woont met haar tien kinderen en haar man Marten in een kleine woning op het platteland. Het verhaal begint met de geboorte van het jongste lid in de familie, Sipke. Daarvoor is er een baker (kraamverzorgster) aanwezig, die helpt met de baby en het huishouden, zodat Afke wat rust kan nemen. Vervolgens lezen we verschillende hoofdstukken die ieder een verhaal vertellen met een van de kinderen als hoofdpersoon om zo een beter beeld te krijgen van alle verschillende persoonlijkheden die zich in de familie bevinden. Eigenlijk komt elk verhaal op hetzelfde neer: het gezin leeft in grote armoede en elk kind probeert op zijn manier 'Mem' (zoals zij Afke liefdevol noemen) te helpen door bijvoorbeeld petroleum te verkopen of de jongste dochters mee uit logeren te nemen. Hoewel de hoofdstukken telkens andere personen centraal plaatsen, maken deze wel deel uit van een groot verhaal.

Het belangrijkste thema hier is overduidelijk het familiale. Hoewel het een arm gezin is, zijn de leden ervan gelukkig door hun onderlinge band. Het meest sprekende voorbeeld van deze liefde is wanneer de zusjes Boukje en Sietske een weekje bij hun grote zus Wiepke in de stad, waar zij werkt als dienstmeid, gaan logeren. Afke kan de twee meisjes echter niet missen, zelfs niet voor een week, en ook de andere gezinsleden missen in de avond de twee lieve meisjes.¹¹⁹ Afke houdt namelijk van al haar kinderen zoals ze tegen een buurvrouw vertelt: 'tis al erg genoeg dat ze groot de deur uit gaan, zoals Wiepkje en Watse. 't Is hier toch zoo leeg, als ze weg zijn!' En ze keek treurig naar de verlaten lappenbank. Vader en de jongens volgden dien blik, en 't was of ze allemaal opeens voelden, dat het huis houden niet compleet was.¹²⁰ Een ander aandoenlijk voorbeeld is Klaas, die met zijn petroleum handeltje al drie jaar lang aan het sparen is voor een

---

¹¹⁸ Ibidem, 37 t/m 39.

¹¹⁹ Van Hichtum, *Afke's Tiental*, 93.

¹²⁰ Ibidem, 94.

mondharmonica. Maar wanneer hij ziet dat moeder kou lijdt maar geen wollen schort kan betalen, offert hij zijn spaarcenten op om voor Afke een nieuw warm schort te kopen en met het overige geld wat sigaren voor zijn vader.¹²¹ Hoewel Afke veel van haar kinderen houdt, uit zij dit niet op een fysieke manier. Het is namelijk niet gewoon om de al wat oudere kinderen een kus of knuffel te geven. Hoewel de jongens dit stiekem nog fijn vinden, schamen zij zich er toch voor als Afke hen een kus geeft; een grote jongen hoort immers geen kus te krijgen van zijn moeder.¹²²

Niet alleen de gezinsleden dragen veel zorg voor elkaar; ook de gemeenschap speelt hier een grote rol. Ate Jetske, de buurvrouw, biedt aan om brood te verkopen voor Afke zodat het gezin wat extra geld heeft en past bovendien meerdere malen op de kleine Wiebe. Daarnaast verzorgt en troost zij Afke nadat haar zoontje is zoekgeraakt en flauw is gevallen.¹²³ Ook 'de mevrouw' waar Wiepke werkt, zendt meermaals eten naar Afke haar gezin. En de boer waar Marten werkt leent maar al te graag zijn schuit uit aan het gezin zodat zij kunnen gaan varen.¹²⁴ Niet iedereen is echter even hecht. Wanneer de kinderen en Marten nog niet terug zijn met de schuit zijn er enkele vrouwen als 'Dikke Siets' die insinueren dat er wellicht een ongeluk is gebeurd en roddelen achter Afkes rug om.¹²⁵

Dat Afke met haar gezin op het platteland woont, blijkt uit de diverse activiteiten. Zo wordt er gereden op kalveren en paarden, gevestigd en bloemen geplukt uit de weides. Het meest idyllische voorbeeld van het leven op het platteland is van de twee zusjes die elk jaar bloemen plukken in de weides waar ook Afke intens van de schoonheid geniet.¹²⁶ De natuur is hier erg belangrijk voor de weergave van de landelijkheid. Er wordt een contrast beklemtoond tussen de stad en het platteland doordat de grote stad, waar Wiepke werkt, wordt omschreven met 'grote huizen' en 'vele lichtjes'. Ook in *Bartje* en *Dicht bij huis* wordt de stad getypeerd als groot en vooral druk.

Jongensdagen

Jongensdagen speelt zich af in een wijk in Amsterdam over een tijdsbestek van enkele maanden in het voorjaar en de zomer. In het verhaal, geschreven vanuit een alwetende verteller, zijn drie hoofdrolspelers aan te wijzen: de broers Henk en Ko en hun vriendje Ay. Henk en Ko wonen met hun moeder en kleine zusje Miep achter de kruidenierswinkel die zij beheren. Aangezien vader dood is helpen Henk en Ko hun moeder met de winkel en bezorgen de bestellingen. Ay woont met zijn vader, moeder en grote broer Cor bij de schilderwerkplaats van vader. Het verhaal gaat over alledaagse evenementen uit het leven van de drie jongens verdeeld over zestien hoofdstukken. Er is geen grote gebeurtenis of evenement aan te wijzen waaromheen het verhaal geschreven is. De

---

¹²¹ Ibidem, 31 tot 40.

¹²² Ibidem, 53.

¹²³ Van Hichtum, *Afke's tiental*, 16, 29, 97 t/m 99.

¹²⁴ Ibidem, 86, 105.

¹²⁵ Ibidem, 137 en 138.

¹²⁶ Ibidem, 86. 'En 't was juist deze sluier van fijnvertakte grasbloemen, die alles zo mooi maakte, die een toverachtig waas verspreidde over de hele wei, die de vrolijk gekleurde bloemen eens zo goed deed uitkomen!'

jongens houden veel van zwemmen, spelen in het zand op het bouwterrein, lezen, spelen met elkaar en hebben regelmatig ruzie met anderen.

Het gezin van Henk en Ko is zeer hecht, wellicht omdat vader is gestorven. Zij uiten dit ook op een fysieke manier door elkaar te omhelzen of een zoen te geven zoals blijkt uit de volgende passage: "Nee, Moe,' zei Ko minder luchtig, en hij gaf z'n moeder een zoen. 'Dag Kokie', zei ineens het zusje, en zij stak hem haar slaperige toetje toe. Ko gaf haar gauw ook een zoen, en duwde haar onder de dekens'.¹²⁷ Dit staat in contrast met het vorige werk, *Afke's Tiental*, dat is besproken. Daar werd vermeld dat de jongens er zich voor schaamden om een kus van hun moeder te krijgen omdat grote jongens hun moeder niet meer hoefden te kussen, terwijl in *Jongensdagen* meermaals wordt vernoemd dat Henk en Ko hun moeder of zusje Miep een zoen geven terwijl de werken maar zes jaar na elkaar zijn geschreven. Het gezin van Ay is ook hecht, al lijkt dit minder hecht dan het gezin van Henk en Ko.¹²⁸

De gemeenschap varieert in dit werk van hechtheid. De overige familieleden zijn zeer behulpzaam zoals Tante Riek die komt helpen als moeder van de trap valt, of nicht Simons die de jongens wat extra centen geeft wanneer zij de boodschappen komen brengen. Maar ook de vriendelijke politieman, vriend van de overleden vader en de badmeester worden positief en behulpzaam neergezet. De badmeester is zelfs zo vriendelijk voor de jongens dat zij besluiten voor een dubbeltje 'fijne' sigaren te kopen en die aan de badmeester geven.¹²⁹ Er zijn echter, naast de positieve lieden, ook heel wat negatieve lieden in de gemeenschap aan te wijzen zoals, de postzegelverkoopster, Bernard, Neilis, Wullem en juffrouw Aalders. Hoewel de meeste personen door de jonge jongens als negatief worden ervaren gaan ook de volwassenen mee in dit gedrag. Dit blijkt wanneer juffrouw Aalders in de kruidenierswinkel komt en Ko zo slecht behandeld dat deze zeep in haar gezicht gooit waarop Tante Riek te hulp schiet "Wat? Wou j'em nòg meer sarren, brutaal wijf! Marsch, den winkel uit, gauw, vooruit! Nee, je krijgt geen zeep! Ga weg wijf, of ik...".¹³⁰ En ook moeder steunde haar zoontje en vermeldde dat zij zulke klanten liever kwijt was dan rijk.

Over de landelijke omgeving is weinig te zeggen omdat deze weinig naar voren komt. De enige notie van iets wat lijkt op een landelijke omgeving is wanneer de jongens niet het zwembad in mogen en vervolgens in het weiland, dat voor het zwembad ligt, in het gras gaan liggen.¹³¹ Verder wordt er vermeld dat er zich in de IJpolder bloemen bevinden, maar gaan zij hier niet heen. Dit werk zet in op de stad en spreekt dus eerder over grachten, werkplaatsen en verschillende soorten winkels dan natuurgebieden en verschillende soorten planten. De jongens zwemmen in een

---

¹²⁷ Thijssen, *Jongensdagen*, 13 en 14.

¹²⁸ Ibidem, 15 en 16. Grote broer Cor wil Ay nogal eens plagen maar moeder neemt het altijd op voor haar kleine zoontje en ook vader toont veel zorgzaamheid naar zijn jongste zoon toe zoals blijkt wanneer Ay wil gaan zwemmen wanneer het water nog koud is maar vader niet wil dat zijn zoon kou vat.

¹²⁹ Ibidem, 129 en 130.

¹³⁰ Ibidem, 125.

¹³¹ Ibidem, 81.

zwembad waar verschillende badmeesters rondlopen en er veel verschillende omkleedhokjes aanwezig zijn. Dit toont een heel ander beeld dan de natuurlijke sloten waarin Dik Trom zwemt met zijn vriendjes.

Pietje Bell of de lotgevallen van een ondeugenden jongen

Pietje Bell woont in Rotterdam samen met zijn ouders en oudere zus Martha. Het verhaal is geschreven vanuit een alwetende verteller. We volgen Pietje vanaf zijn geboorte tot aan ongeveer zijn tiende levensjaar. Het krijgen van een zoon was voor vader en schoenmaker Pieter Bell een droom die uitkwam en hij heeft dan ook, evenals zijn vrouw, een zwak voor het ondeugende jongetje.¹³² Pietje haalt namelijk van kleins af aan al ondeugende streken uit. Al bedoelt hij het allemaal niet zo kwaad en heeft hij vaak juist goede bedoelingen die echter verkeerd uitpakken. Deze streken maken hem berucht in Rotterdam en hij verschijnt dan ook meermaals in de krant wanneer hij zijn school in brand zet of zijn hond achter de trein heeft gebonden.¹³³ Veel mensen vinden Pietje dan ook maar een vervelend jochie, zoals buurman Geelman, maar ook zuster Martha schaamt zich voor hem en hoopt dat haar broertje het rechte pad op gaat. Het boek is een opsomming van allerlei verhalen en streken en eindigt ermee dat de verloofde van Martha, Paul, Pietje oproept zich in het nieuwe jaar fatsoenlijk te gedragen.¹³⁴

Zuster Martha heeft een haat-liefde verhouding met haar kleine broertje. Ze houdt van hem, maar vindt alle streken die Pietje uithaalt schandelijk voor de familie. Dit maakt dan ook dat de familieband niet heel hecht is. Ook moeder krijgt door, naarmate Pietje ouder wordt, dat het maar eens afgelopen moet zijn met zijn streken. Vader daarentegen vindt Pietje een fantastisch kereltje en barst altijd in lachen uit wanneer hij hoort wat Pietje heeft uitgehaald en zegt daarbij vaak “t Is een Reuzentiep!”.¹³⁵

De gemeenschap is in dit werk uitgebreider aanwezig dan de andere werken. Dit komt doordat Pietje enkele keren weg van huis is en daar ook veel nieuwe mensen leert kennen. Pietje heeft de gewoonte tegen iedereen zijn verhalen te vertellen wat zeer wordt gewaardeerd door de luisteraars.¹³⁶ Van een hechte gemeenschap is niet echt sprake. De een vindt Pietje een aardig kereltje en kan lachen om zijn streken, maar veel mensen vinden hem een deugniet. Bovendien is er in dit boek niet echt sprake van een probleem waarbij hulp moet worden verschaft zoals in in *Afke's Tiental* waar Afkes gezin financieel werd geholpen. Daardoor is een gemeenschappelijke band moeilijk te ontdekken. Pietje heeft wel wat vriendjes, maar de ouders van deze vriendjes zijn niet gediend van Pietjes gedrag.

---

¹³² Van Abkoude, *Pietje Bell*.

¹³³ Pietje Bell, 116 en 117

¹³⁴ Ibidem, 72, 230 en 231.

¹³⁵ Ibidem, 44, 62, 74, 101, 110 en 170,

¹³⁶ Ibidem, pagina 40. ‘Hij vertelde alles, wat zij hem maar vroegen en bleek zoo'n gezellige babbelaar, dat de jongens, maar ook de dames en heeren, die de reis meemaakten, telkens hartelijk lachten om zijn verhalen.’

Dit verhaal speelt zich af in de stad en het landelijke gegeven speelt vrijwel geen rol. Pietje gaat een enkele keer naar een dorp genaamd Weideheuvel en verblijft een paar dagen op Scheveningen, waarbij er wordt aangestipt dat er een mooi grasveld is en een mooie bloementuin, maar in de stad zijn er geen landelijke elementen omschreven. Zij wonen midden in de stad, boven de schoenenwinkel, en hebben geen tuin maar een binnenplaatsje. Pietje speelt weinig in de natuur maar er komen juist veel stukken speelgoed naar voren, iets wat bij *Dik Trom* en *Dicht bij huis* niet genoemd wordt.

Letje, of de weg naar het geluk

Dit verhaal is opgebouwd uit negen hoofdstukken en geschreven vanuit een alwetende verteller. Zoals de titel van het boek al aangeeft is het hoofdpersonage in dit werk Letje. Het verhaal begint dan ook met de geboorte van het meisje in een rijk gezin met veel aanzien bestaande uit vader, moeder en oma. Letje werd gekleed in de nieuwste Engelse mode en de schattigste jurkjes en was alom geliefd, daar zij zich niet verwaand opstelde tegenover andere mensen. Wanneer het kermis is geeft zij alle centen die zij mag spenderen dan ook uit aan souvenirs voor haar ouders, oma, de dienstmeid en de naaister. Uitzonderlijk slim of knap is Letje niet, maar haar positiviteit siert haar. Wanneer zij negen jaar oud is moet zij op muziekles. Maar heel leuk vindt Letje dit niet, zij speelt liever bij 'de Koepel' (het buitenhuis van haar oma op het platteland). Wanneer Letje achttien is, verlooft zij zich met Adriaan met wie zij uiteindelijk twee kinderen krijgt.

Het betreft een klein gezin waar ook oma veel bij is betrokken: zij past immers elke donderdag op Letje op wanneer zij klein is. Alhoewel zij van elkaar houden en er geen sprake is van ruzie, lijkt de familieband niet zo hecht als bij de vorige besproken werken. De ouders van Letje hebben hoge verwachtingen van hun dochter en zijn vaak teleurgesteld wanneer zij deze verwachtingen niet waar maakt.¹³⁷ Wanneer de juf Letje haar ring afpakt hoeft zij niet op steun van haar familie te rekenen: 'Oma sprak niet, maar ze zat afkeurend en alsof haar een zware slag getroffen had. En mama sprak ook niet en sneed bedroefd voort aan de boterhammen'.¹³⁸ Ook wanneer Letje voor haar zoontje zelf niet het doopmaal geeft, maar oma dit regelt krijgt zij een afkeurende blik van haar moeder. Die had gemeend dat Letje zelf voor deze moederplicht behoorde op te komen, zij had immers een heel servies voor vierentwintig personen gekregen.¹³⁹ Maar ook Letje heeft wel eens afkeuring voor haar ouders en grootmoeder zoals toen zij al wist dat Sinterklaas niet bestond en er dus achter kwam dat haar ouders en oma tegen haar hadden gelogen.¹⁴⁰

De gemeenschap wordt niet heel duidelijk omschreven. Er worden verschillende karakters genoemd maar de onderlinge band wordt oppervlakkig beschreven. Zo volgt Letje jarenlang pianoles bij mevrouw Wilkens maar wordt er niet ingegaan op haar persoonlijkheid en of dat zij en

---

¹³⁷ Zo moet Letje regelmatig nablijven op school, haalt zij niet de beste cijfers en wordt haar ringetje afgenomen door juffrouw Ras.

¹³⁸ Naeff, *Letje*, 34 en 35.

¹³⁹ Ibidem, 191 en 192.

¹⁴⁰ Ibidem, 26 tot 29.

Letje het goed met elkaar kunnen vinden of juist niet. De band met Françoise, een leeftijdsgenootje van Letje, komt wel duidelijker naar voren. Interessant is dat er verschillende keren in het boek wordt vermeld dat zij vriendinnen zijn, maar er eigenlijk sprake is van een constante rivaliteit.¹⁴¹ Verder wordt er soms vermeld dat Letje met de meid Marie geen goede band heeft, maar op een andere bladzijde kopen zij cadeaus voor elkaar. De gemeenschap lijkt op papier enigszins hecht, maar er wordt weinig diepgang aan gegeven in dit verhaal.

Hoewel Letje zich in een grotere stad afspeelt, komt toch het landelijke gegeven hier naar voren. Dit komt doordat oma een huisje heeft op het platteland en Letje hier als klein kind regelmatig mee naar toe neemt. Letje houdt dan ook erg van de buitenlucht, ook op latere leeftijd nog: 'Letje hield van de natuur, van de wei, waarin ze onverdroten naar het klavertje-van-vier liep te zoeken. Want dat bracht geluk, zei Marie, en zij zou het hare niet gaarne missen'.¹⁴² Maar buiten het tripje naar het buitenhuis komt het landelijke gegeven verder weinig terug.

Bartje

Het verhaal van Bartje speelt zich af op het platteland Drenthe. In welk dorp dit precies het geval is, wordt niet specifiek genoemd, maar Assen is de dichtstbijzijnde stad. Net als alle andere verhalen is dit verhaal vanuit een alwetende verteller geschreven. Bartje Bartels, die in het eerste hoofdstuk ongeveer zes jaar oud is, woont met zijn moeder, vader, broers en zusjes in een arbeiderswoning die eigendom is van de boer waarvoor vader werkt. Moeder is net bevallen van een 'popje' genaamd Egbert. Wanneer Bartje jong is, heeft hij meer op met zijn vader dan met zijn moeder. Omdat Bartje nog niet naar school hoeft, loopt hij graag met zijn vader naar zijn werk als boerenknecht. Bartje is een pienter ventje maar zegt af en toe dingen zonder erbij na te denken, wat hem wel eens in problemen brengt. Zo betekent de bekende uitspraak 'ik bid niet veur brune bonen' het einde van de goede band tussen Bartje en zijn vader.¹⁴³ Wanneer vader zijn werkgever slaat en dus wordt ontslagen, moet het gezin verhuizen naar de Lange-Jammer, een armoedig straatje. Later kan het gezin, dankzij Boer Wapse, de nieuwe baas van vader, echter weer intrek nemen in een woning. Bartje probeert zijn moeder met alles te helpen terwijl vader vaak de laatste centen spendeert in de kroeg. Bartje wil, net als zijn oudere broers Arie en Gert, weg van huis. En wanneer moeder overlijdt gaat hij aan het werk voor een boer verder weg, waar Gert al werkzaam is.

Hier lijkt de familieband, evenals bij *Letje*, niet zo hecht als de andere werken. Hoofdpersoon Bartje heeft als kleine jongen veel respect voor zijn vader en kijkt tegen hem op. Maar hij leert al gauw dat je zelfs je eigen vader niet kunt vertrouwen.¹⁴⁴ Het is dan ook de vader

---

¹⁴¹ Ibidem, 135 en 138. Wanneer Françoise honderdachtentwintig enveloppen voor haar trouwreceptie had verzonden, was Letje trots dat zij er honderdvierenveertig had verstuurd. Ook maakte Letje zich zorgen dat zij minder bloemstukken zou krijgen dan Françoise. Die had er immers vijfenvijftig gehad, maar Letje had er in totaal vierenzestig gekregen wat haar trots maakte.

¹⁴² Naeff, *Letje*, 76.

¹⁴³ De Vries, *Bartje*, 36.

¹⁴⁴ Ibidem, 55.

die verantwoordelijk is voor de slechte sfeer in huis. Oudste zuster Lammechien komt liever niet te vaak thuis vanwege vader en ook de stotterende Arie voelt weinig liefde voor hem. Wanneer moeder moet bevallen van een nieuw kindje is het Bartje die rent naar de vroedvrouw. Vader komt maar voor enkele minuten naar huis en zegt 'ik kan hier niks doen en daargunter ben 'k neudig' en laat moeder vervolgens weer alleen.¹⁴⁵ Dat vader weinig voor moeder heeft gezorgd in al die jaren blijkt wanneer de dokter langskomt en streng tegen hem zegt 'Een vrouw met zo'n afgesloofd lichaam, maar daar denk je niet aan he?... En ik word gehaald, als de dood voor de bedstee zit...'¹⁴⁶ Vader was ooit een vriendelijke man, maar het harde werk en de armoede heeft hem nors gemaakt. Hij klaagt dan ook veel over zijn werk als arbeider. Moeder lijkt echter liefde te hebben voor haar kinderen, al uit zij dit niet altijd meer naar haar oudere kinderen. Fysieke liefde hoort immers niet geuit te worden naar de oudere kinderen, besprak ik eerder al. Bartje zelf toont in zijn jongere jaren veel genegenheid voor zijn jongere broertjes en zusjes, speelt met hen en geeft ze zelfs extra eten. Maar ook wanneer hij het huis uit gaat, belooft hij al zijn jongere broertjes en zusjes om iets mee te nemen voor hen de volgende keer dat hij op bezoek komt.

Enkele lieden van de gemeenschap daarentegen lijken, in tegenstelling tot de familie, wel hecht te zijn. Zo brengt een buurvrouw soep wanneer moeder net bevallen is van Egbert en past deze regelmatig op, komt Opoe Tjobbe geregeld langs en helpt Opoe moeder mee met klusjes en zorgt voor haar wanneer zij ziek is. En ook boer Watse toont zich een goede buur door vader Bartels aan te nemen nadat hij een eerdere werkgever heeft geslagen. Uit de kwantitatieve analyse komt naar voren dat *Bartje* van de landelijke werken de meest uitgebreide gemeenschap heeft, maar ook de minst hechte. Er zijn ook verschillende negatieve personen in de gemeenschap aan te wijzen, zoals de roddelende Snibbechien en kleine pestkop Sikko.

Hoewel het arbeidersgezin het zwaar heeft en het thuis lang niet altijd gezellig is, geniet Bartje wel van de omgeving waarin hij woont. Wanneer Bartje klein is woont het gezin in een klein huisje tussen de weilanden, waar het wat kippen, een geit en een varken heeft. Bartje geniet van zijn omgeving, blijkens de volgende passage 'Bartje zucht van geluk. Er is zoveel heerlijk, het kan weer niet òp, vandaag. Er is een drang in hem, om heel ver te zwerven of hard te rennen en of kopje te buitelen in het natte gras.'¹⁴⁷ Het is dan ook niet voor niets dat Bartje altijd vroeg op staat en geniet van natuur de om hem heen. Hoe ouder Bartje wordt, des te minder de natuur een rol lijkt te spelen. De natuur wordt minder uitgebreid beschreven of krijgt af en toe een negatief beeld. Het weer en de beschrijving van de omgeving lijkt zich immers meerdere keren aan te passen aan de stemming van Bartje. Zo regent het vaak wanneer zij in de Lange-Jammer wonen en wordt er gesproken van een 'een effen-grijze hemel in de gure wind' tijdens moeders begrafenis.¹⁴⁸

---

¹⁴⁵ De Vries, *Bartje*, 224 tot 226.

¹⁴⁶ Ibidem, 255.

¹⁴⁷ De Vries, *Bartje*, 12.

¹⁴⁸ Ibidem, 173 en 271.

Conclusie

De hier geanalyseerde boeken verschillen sterk van inhoud. Dit komt ook naar voren in de kwantitatieve analyse. Er zijn grote en kleine gezinnen, hechte en minder hechte en ook de gemeenschap varieert in mate van betrokkenheid al zijn alle gemeenschappen en gezinnen op het platteland wel hechter te noemen dan de stadse. Zo is er in *Afke's Tiental* sprake van vaste steunen en hulpsystemen, iets wat bij *Pietje Bell* niet ter sprake komt omdat de familie Bell geen hulp nodig heeft. Er is vaak hulp nodig van de gemeenschap omdat het leven op het platteland niet probleemloos is: er heerst ook armoede onder de arbeidersgezinnen die daar wonen en men helpt elkaar als het ware te overleven. Deze hechte gemeenschap wordt in zowel de Engelstalige als Nederlandse literatuur aangeduid als belangrijke indicator van een rurale idylle. Het feit dat er echter hulp nodig is omdat sommige gezinnen in armoede leven wijkt af van het beeld dat in de Engelstalige literatuur wordt geschetst. Heins vermeldt in haar proefschrift dat de Engelstalige literatuur enkel positieve nostalgische beelden vertoont in werken betreffende het platteland en dat daarbij de ellende die er heerst niet wordt getoond.¹⁴⁹ Naast positieve personages zijn binnen elke gemeenschap, uitgezonderd *Dicht bij huis*, één of meerdere personen aan te wijzen die een negatief imago hebben binnen de gemeenschap, zoals buurman Mulder of Snibbechien. Het inzetten van een negatief personage zorgt ervoor dat de gemeenschap hechter is omdat ze allemaal een gezamenlijke 'vijand' hebben. Bovendien zorgt het contrast met het negatieve personage ervoor dat de gemeenschap voor de lezer hechter lijkt. De werken *Letje* en *Jongensdagen* missen een dergelijk karakter.

Ook de gezinnen op het platteland worden beschreven als hechter. Opvallend daarbij is wel dat fysieke uitingen van liefde op het platteland niet gewoon of gewenst zijn en dit in de stad geen probleem lijkt te zijn. Een mogelijke verklaring is hiervoor de steeds meer opkomende moderne samenleving, die eerder op kwam zetten in de stad dan het platteland, waarin het als gewoon werd gezien om je kind of je moeder een kus te geven terwijl volgens de oude leer dit niet gepast was bij oudere kinderen. Op het platteland is wel meer sprake van respect en eerbied voor de ouders vanuit te kinderen, wat lijkt te leiden tot een intensere liefde tussen ouders en kind, een liefde die dieper is geworteld dan de fysieke uiting daarvan.

---

¹⁴⁹ Heins, Verhuizen naar Rurale woonmilieus. 25.

Conclusie

In deze scriptie zijn in totaal zeven verschillende kinderboeken behandeld om een antwoord te geven op de hoofdvraag: Hoe wordt het platteland weergegeven in de Nederlandse kinderliteratuur tussen 1890-1940? Hierbij werd nagegaan of er sprake is van een rurale idylle. Vier van deze werken spelen zich hoofdzakelijk af op het platteland en drie in de stad. Opvallend is dat in de plattelandse werken duidelijk aandacht wordt besteed aan de stad maar de stadse werken niet of nauwelijks stilstaan bij het platteland.

Heins vermeldt in haar proefschrift dat de Engelstalige literatuur enkel positieve nostalgische beelden vertoont in werken betreffende het platteland en dat daarbij de ellendige aspecten niet worden getoond. De Nederlandse werken wijken af van dit beeld en laten wel de armoede zien die er heerst op het platteland, zoals wordt gedaan in de werken *Afke's Tiental* en *Bartje*. Goed voedsaam voedsel is schaars voor de armeren op het platteland. Er wordt daarbij een contrast gemaakt met de stad, waar er goed voedsel in overvloed lijkt te zijn. Bartje typeert de stad dan ook als 'het paradijs'. Het tegenovergestelde hiervan wordt gedaan in *Dicht bij huis*, waar juist gesteld wordt dat het eten op het platteland voedzamer is en men een beter, en vooral gezonder, leven kan lijden. Goed voedsel is dus geen specifieke indicator voor een landelijk leven. Om aan te geven dat men echt op het platteland woont, lijkt een contrast met de stad noodzakelijk. Dit wordt namelijk in elk werk gedaan.

In elk boek wordt het platteland op een andere manier weergegeven. Elke auteur gebruikt immers een andere narratieve stijl bij het weergegeven van het platteland. Wel is er in elk landelijk boek sprake van een rurale idylle zoals die eerder is gedefinieerd: de positieve beeldvorming van de rurale levensstijl, gemeenschap en platteland waarbij de schoonheid van de natuur een aanzienlijke rol speelt. De mate waarin de rurale idylle een rol speelt verschilt per boek, maar het is wel deze rurale idylle die wordt gebruikt om het platteland weer te geven, en aantrekkelijk te maken, in kinderboeken. Verschillende aspecten worden daarbij geïdealiseerd, maar in tegenstelling tot de rurale idylle in Engeland, zoals besproken in de status questionis, wordt er in de Nederlandse literatuur ook ingegaan op slechtere aspecten en omschrijvingen. De mate van idealisatie is in Nederlandse werken dus minder dan in de Engelstalige varianten. In de Nederlandse werken onderling is een ontwikkeling te zien op het gebied van idealisering. De vroegst geschreven boeken bevatten vrijwel alleen positieve beschrijvingen wat duidt op een grotere mate van idealisering, terwijl de latere werken daarnaast ook de negatieve aspecten van het leven op een platteland laten zien en er sprake is van een afnemende idealisering. Dit hangt wellicht samen met de opkomende crisis destijds.

De tabel van Halfacree, die is gebruikt in het kwantitatieve onderzoek dient te worden aangescherpt. Activiteiten, voedsel en mate van hechtheid van gezin/gemeenschap zijn belangrijk gebleken als indicator voor het platteland: juist hiermee kan een contrast worden gemaakt met de stad. Halfacree's tabel zet namelijk alleen in op de hechtheid van de gemeenschap waarop, simpelweg kan worden gezegd of deze hecht is of niet, maar men dient daarbij ook te kijken naar

de mate van hechtheid door vast te stellen hoeveel hulp er wordt gegeven en hoe goed de onderlinge band is.

Dit dient tevens te worden gedaan voor het gezin, want uit dit onderzoek is gebleken dat de gezinnen op het platteland een diepere liefde voor elkaar lijken te voelen dan de gezinnen in de stad (*Jongensdagen* daargelaten vanwege het overlijden van de vader). In de stad wordt liefde tussen gezinsleden wel op een fysiekere manier geuit: zij zoenen elkaar immers vaker dan op het platteland, waar dit niet gewoonlijk is. Wanneer een moeder in een landelijk werk haar zoon kust, is het dan wel extra bijzonder, omdat het in die tijd op het platteland nog 'uitzonderlijk' was. Vooral *Afke's Tiental* geeft de diepe liefde binnen het gezin aan zoals ook de recensie uit 1931 vermeldt: 'geen uiterlijk vertoon, kinderen zoenen hun ouders er niet ter afscheid, maar diepe waarachtige liefde kennen ze; dit alles is hier zo fijn en juist weergegeven'.¹⁵⁰ Ook de verschillende activiteiten zijn een belangrijke indicator. Daarvoor dient, idealiter, een lijst te worden opgesteld met activiteiten die specificerend zijn voor het platteland om zo het onderzoek, en komend onderzoek, meer fundament te geven. Wanneer de categorieën voedsel, activiteiten en hechtheid van het gezin aan de tabel worden toegevoegd komt deze er als volgt uit te zien:

Aspect.	Kenmerk
Omgeving	Het open karakter van het landschap
Naam	Dorp/gehucht
Bevolkingsdichtheid	Dunbevolkt
Milieu	Schoonheid, uitzicht, frisse lucht, schoon water, rust.
Grondgebruik	Omringd door landbouwgrond
Locatie	Op een bepaalde afstand van een grote stad
Voorzieningenniveau	Ontbreken van voorzieningen
Sociale kenmerken	Hechte gemeenschap, hecht gezin.
Dieren	Aanwezigheid van dieren
Activiteiten	Werkzaamheden of activiteiten welke specifiek voor het platteland gelden.

¹⁵⁰ *Nieuwsblad van het Noorden*, Welke boeken moeten onze kinderen lezen?, 26-11-1931.

Voedsel	Soort voedsel, versheid.
Aangescherpte tabel Halfacree.	

Kieviet zet in zijn *Dik Trom* boeken weinig in op de positieve omschrijvingen van de natuurlijke omgeving, maar benoemt wel typerende kenmerken als boerderijen en bomen. De Vries en Bokma gebruiken juist wel veel positieve omschrijvingen betreffende de natuur in *Bartje* en *Afke's Tiental*. Er is dus een duidelijk onderscheid te maken tussen het soort woorden die er gebruikt worden. De zelfstandige naamwoorden geven aan dat het om een landelijke omgeving gaat, maar de bijvoeglijke naamwoorden en omschrijvingen geven er een positieve, of soms een negatieve, draai aan. Wanneer er een negatieve connotatie wordt gegeven aan een woord, hangt dit vaak samen aan de persoonlijke gemoedstoestand van een van de personages. De positieve connotatie hangt daarentegen veelal samen met een gelukkige of blijde toestand van de personages. Daaruit kan worden afgeleid dat de personages op het platteland zich grotendeels gelukkig voelen, ook al zijn zij soms arm, wat in overeenkomst is met het Amerikaanse onderzoek naar rurale kinderboeken. De kwantitatieve analyse laat zien dat de beeldvorming betreffende het platteland, en dan voornamelijk rondom de omgeving en natuurlijke aspecten, positief is. Er wordt gebruik gemaakt van een grote verscheidenheid aan verschillende soorten bloemen, planten en bomen, die vaak positief worden beschreven als 'prachtig' of 'mooi'. *Pietje Bell* zet daarin niet in op natuurlijke kenmerken, maar juist op de moderniteit en grootte van de stad.

Het antwoord op de vraag hoe het platteland wordt weergegeven in kinderliteratuur in de jaren 1890 en 1940 is door het gebruik van de rurale idylle. De mate waarin wordt ingezet op de rurale idylle en welke aspecten behandeld worden verschillen echter per boek. Ileen Montijn heeft gelijk in haar uitspraak dat een idyllisch soort landelijkheid het geijkte decor voor kinderboeken vormde in de late negentiende, en dus ook de vroege twintigste eeuw. Zelfs in huidige kinderboeken als *Boer Boris* wordt er nog een idyllisch leven op het platteland weergegeven en dit is een succes bij zowel kinderen als bij hun ouders. Hopelijk heeft dit werk verschillende mensen geprikkeld verder onderzoek te doen naar dit onderwerp. Daar kan worden nagegaan hoeveel kinderboeken zich nu richten op de verbeelding van het platteland en de rurale idylle met behulp van de aangescherpte tabel. Daaruit zou het belang van de rurale idylle beter naar voren komen.

Literatuurlijst.

Bronnen:

van Abkoude, Chris, *Pietje Bell, of de lotgevallen van een ondeugenden jongen*, (Kluitman Alkmaar 1914).

Bataviaasch nieuwsblad, 'Advertentie', 13-12-1899.

Bataviaasch nieuwsblad, Een nieuw jongensboek, 11-06-1914.

Delftsche Courant, 'kinderlectuur', 28-11-1903.

Friesch dagblad, 'Van boeken en tijdschriften', 03-10-1935.

De Graafschap-bode, succesboeken van najaar 1926, 15-10-1926.

Haagsche courant, Over boeken en schrijvers, 22-10-1926

Van Hichtum, 'Afke's tiental', (Kluitman Alkmaar 1931).

Ligthart en Scheepstra, *Dicht bij huis*, (Sijthoff 1979).

Kieviet, *Dik Trom en zijn dorpsgenooten*, (Kluitman Alkmaar 1930).

Kleine Courant: Nieuws van den dag, Leestafel: Dik Trom, 29-11-1899.

Naeff, *Letje of de weg naar het geluk*, (Holkema en Warendorf Amsterdam 1926).

Nieuwe Apeldoornsche Courant, Letterkundige Kroniek, 30-09-1935.

Nieuwsblad van het Noorden, Welke boeken moeten onze kinderen lezen?, 26-11-1931.

Provinciale Drentsche en Asser courant, Bartje, 23-07-1935.

Provinciale Drentsche en Asser Courant, Bartje, 02-09-1935.

Provinciale Drentsche en Asser courant, 'van de boekenplank', 06-02-1922.

Provinciale Geldersche en Nijmeegsche courant, Boeken A. Boeken, 06-11-1926.

Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant, Kinderboeken, 22-11-1909.

Thijssen, *Jongensdagen*, (Bussum, 1909).

Het Vaderland: staat- en letterkundig nieuwsblad, 'Mevrouw N. Van Hichtum', 07-02-1935.

Het Volk: dagblad voor de arbeiderspartij, boekbeoordeling, 25-01-1903.

Het Volk: Dagblad voor de arbeiderspartij, 'boekbeoordeling', 13-03-1910.

Het Volk: Dagblad voor de arbeiderspartij, boekbespreking, 07-06-1927.

Het Volk: dagblad voor de arbeiderspartij, Nieuwe kinderboeken, 06-11-1902.

Het volk: dagblad van de arbeiderspartij, Nieuwe Boeken, 11-11-1935.

Het Volk: dagblad voor de arbeiderspartij, Van boeken en mensen, 13-09-1903.

Het Volk: Dagblad voor de arbeiderspartij, 'van en voor kinderen', 20-09-1903.

Het volk: dagblad voor de arbeiderspartij, 'van en voor kinderen', 20-12-1903.

Het volk: dagblad voor de arbeiders „Vijfde druk van „ Jongensdagen”, 27-10-28.

de Vries, *Bartje*, (Nijkerk 1935).

Secundaire literatuur:

Bakker, Noordman en Rietveld- van Wingerden, *Vijf eeuwen opvoeden in Nederland*, (2006).

Bekkering, Harry, *De hele Biblebontse berg; de geschiedenis van het kinderboek in Nederland en Vlaanderen van de Middeleeuwen tot heden*, (Amsterdam 1989).

Bisschop, Chantal, *Meer dan boer alleen: een geschiedenis van de landelijke gilden 1950-1990*, (Leuven, 2015).

Bloch, Marc, *French Rural History: an Essay on its Basic Characteristics*, (University of California Press, 1966).

Bouwer van Wechem en Krassenburg, *Kinder- en jeugdliteratuur: een longitudinale benadering*, (IJmuiden 1978).

Burchardt, Jeremy 'Agricultural History, Rural History, or Countryside History?', *The Historical Journal*, Vol.50 No.2, 465-481.

Cleary, M.C, 'French Agrarian History after 1750: a Review and Bibliography', *The Agricultural History Review*, Vol.37 No.1, 65-74.

Paul Cloke e.a., *Handbook of Rural Studies*, (Londen 2006).

van Dam, Frank, Heins, Saskia en Elbersen, Berien S., 'Lay discourses of the rural and stated and revealed preferences for rural living. Som evidence of the existence of a rural idyll in the Netherlands', *Journal of Rural Studies*, n.18 2002, 461-476.

Epply, Karen, 'Picturing Rural America: An Analysis of the Representation of Contemporary Rural America in Picture Books for Children', *The Rural Educator*, Vol.32 No.1, 1-10.

Grever, Maria en van der Veen, Annemiek, *Bij ons moeder en ons Jet: Brabantse vrouwen in de 19de en 20ste eeuw*, (1989).

Hegeman, Susan, *The Cultural Return*, (University of California press 2012).

Heins, Saskia, *Rurale woonmilieus in stad en land: plattelandsbeelden, vraag naar en aanbod van rurale woonmilieus*, (Delft 2002).

Hofstee, E.W, *Rural life and rural welfare in the Netherlands*, (Den Haag 1957).

Hutchinson, *The dynamics of cultural nationalism. The Gaelic Revival and the creation of the Irish Nation State* (Londen, 1987).

Kort, *Geen cent te veel, armoede en armoedezorg in Zuid-Beveland*, (Hilversum, 2001).

Matthews, 'Growing Up in the Countryside: children and the rural idyll', *Journal of Rural Studies*, vol.16 (2000), 141-153.

Montijn, Ileen, *Naar Buiten! Het verlangen naar landelijkheid in de negentiende en twintigste eeuw*, (Amsterdam 2002).

Mingay, *The Rural Idyll*, (Londen 1989).

Pitte, Jean-Robert, *Histoire des paysages Francois*, (1985).

Pitte, Jean-Robert, *Terres de Castanide: Hommes et paysages du Châtaignier de l'Antiquité à nos jours*, (1986).

Ruiter en Smulders, *Literatuur en moderniteit in Nederland 1840-1990*, (Amsterdam 1996).

Turner- Bowker, 'Gender Stereotyped Descriptors in Children's picture Books: Does "Curious Jane" Exist in the Literature?', *Sex Roles* 35 (1996), 461-488.

Universiteit Leiden, *Ontstaan en ontwikkeling Nederlands Modernisme*, (2007), 14-35.

Valentine, Gill, 'A Safe Place to Grow Up? Parenting, Perceptions of Children's Safety and the Rural Idyll', *Journal of Rural Studies*, Vol.13 No.2 (1997), 137-148.

de Vries, Anne, *Wat heten goede kinderboeken? Opvattingen over kinderliteratuur in Nederland sinds 1880*, (Amsterdam 1989).

Wals, *Amsterdamse bouwvakarbeiders en hun bestaansstrategieën in de eerste kwart van de negentiende eeuw*, University of Amsterdam (2005).

Wilson, *The Marrow of Human Experience*, (2006).

Websites:

Bol, 'Boer Boris gaat naar zee review' <<https://www.bol.com/nl/p/boer-boris-boer-boris-gaat-naar-zee/9200000011192450/?suggestionType=suggestedsearch&bltgh=mx9WNxr-zmLNlp1-hNG-w.1.2.ProductTitle>>[geraadpleegd op 3-5-2018]

DBNL, 'Algemeen letterkundig lexicon: alwetende verteller' <http://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01/dela012alge01_01_00635.php>[geraadpleegd op 1-6-2018]

DBNL, 'Algemeen letterkundig lexicon: verteller' <http://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01/dela012alge01_01_03264.php>[geraadpleegd op 1-6-2018]

Gottmer, 'Boer Boris' <<https://www.gottmer.nl/kinderboeken/populaire-series/boer-boris.html>>[geraadpleegd op 3-5-2018]

Huygens ing, 'Boer, Sjoukje Maria Diderika Bokma de', <<http://resources.huygens.knaw.nl/vrouwenlexicon/lemmata/data/Bokma>>[geraadpleegd op 29-12-2017]

Huygens ing, 'Hofstee, Evert Willem' <<http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn5/hofstee>> [geraadpleegd op 3-1-2018]

Huygens ing, 'Kieviet, Cornelis Johannes' <<http://resources.huygens.knaw.nl/bwn/BWN/lemmata/bwn3/kieviet>>[geraadpleegd op 4-1-2018]

Is Geschiedenis, 'C.Joh. Kieviet en Dik Trom' <<https://isgeschiedenis.nl/nieuws/c-joh-kieviet-en-dik-trom> > [geraadpleegd op 5-1-2018]

Kluitman, 'Chris van Abkoude', <<https://www.kluitman.nl/auteurs/chris-van-abkoude-2/>>[geraadpleegd op 6-6-2018]

Appendix

Wanneer er woorden in het rood staan genoteerd, dit gebeurt voornamelijk bij Milieu/omschrijving of bij het voedsel dan zijn deze woorden ofwel genoemd wanneer het verhaal zich in de stad afspeelt, of er is voedsel gestuurd vanuit een personage die woont in de stad.

Uit het leven van Dik Trom

Milieu/omgeving	Hoe vaak genoemd	Omschrijving
Tuin	19	tot een modderpoel herschapen
Sneeuw	7	tot hele bergen opgewaaid.
Snoek	7	mooi
Sloot	11	twee meter breed, moddersloot
Kanaal	10	breed
Oever	2	
Weer	9	mooi
Palen	1	vee op marktdagen werd vastgebonden.
Kerkhof	3	
Water	40	
Wind	8	gieren
achterweg	6	ver van het dorp
Ruitjes	1	klein
Avond		donker
Regen	9	sloeg hem om de oren
Markt	7	om te spelen
Dorp	39	geboorte-, dat hem zo lief was
Weide	2	
herfstavond	1	
aalbesseboomen	1	
besseboompjes	1	
boomgaard	7	
Appels	4	bellefleurtjes, goed smakend
boomgaard	7	
elzenboschje	1	
perzikboom	1	een mooien, hoor.'
Raadhuis	4	
Grasveld	1	met boomen beplant
Haag	4	scherpe dorens, dicht
Boom	26	prachtig
Stroo	1	
gevangenis	3	niet meer dan een kelder
Maan	2	
perenboom	2	
vruchtenboom	2	
kruidenierswinkel	1	
namiddag	1	schoonen, zomer-
Zonnetje	1	blonk

Hemel	1	blauw
Stof	1	dwarrelde boven de bomen uit.
Paard	34	glanzenden nek
Ezel	36	uitstekende ribben
novemberdag	1	guren
Koud	6	vinnig
Wind	8	gierde, najaarswind,
Hutje	1	
Kerk	3	
Schuur	5	hooi-, groot
boerderij	4	
Woning	7	armoedig, klein, dokters-
Nacht	16	koud, herfst- , heerlijke,
Erf	3	
Stad	11	uur rijden
Lucht	1	frissche
Bakker	6	
Winkel	13	

Activiteiten	Bijvoeglijk naamwoord	Specifiek landelijk?
plompen door de plassen		nee
graven	met een stok	nee
rondplassen		Ja
sleetje rijden	heerlijk	nee
Vissen		nee
vogels vangen		nee
Wassen		nee
boom klimmen		Ja
Zeilen		nee
school gaan		nee
Schrijven		nee
bokspringen		nee
boompje wisselen	vermaken	Ja
hengelen		nee
ezel rijden		Ja
paarden wegbrengen		Ja
belletje trekken		nee
sokken stoppen		nee
schrijfwerk		nee
plunderen		nee
appels rapen		Ja
wandelen		Ja
tralies zagen		nee
metselen		nee

Smeden		nee
Koetsier		nee
paarden uit het land halen		Ja
praatjes maken.		nee
zweep klappen	lustig	nee
paarden race		Ja
wagen trekken		nee

Dieren	Aantal keer genoemd	Associatie platteland
Kat	13	nee
Hond	13	nee
Snoek	7	nee
Vogels	4	nee
Kikvors	8	nee
Kippen	2	ja
Uil	4	nee
vleermuis	2	nee
Ezel	36	ja
Paarden	34	ja
Vliegen	2	nee

Voedsel
dikke boterham
Snoek
suikerballetjes
Koek
Brood
roggebrood
Worst
aardappelen
bloemkool
zoete kaas
Melk
Appel
Bessen
Brood
Appels
Peren
Perziken
kan water
jutteperen

Personages	Band
Moeder Trom	goed
Vader Trom	Goed
Baker	slecht
Anneke	Goed
buurvrouw	goed
Vrouw van Meyer	goed
hoofdonderwijzer	niet vermeld
juffrouw	slecht
Jan Vos	goed
Piet van Dril	goed
Jan van Bakel	goed
Bruin Boon	slecht
vrouw smul	niet vermeld
Vader Vos	goed
Willem	goed
Kee	goed
De Molenaar	goed
Mevrouw Boon	slecht
'nieuwe' juffrouw	goed
Bertels	goed
Vrouw van Aken	goed
Veldwachter Flipsen	slecht

	Vrouw Flipsen	niet vermeld
	Buurman Mulder	slecht
	Burgemeester	goed
	Dokter	goed
	dienstmeid	goed
	Geurs	slecht
	Metselaar	niet vermeld
	kenissen	goed
	kwajongens	slecht
	Dokter Marling	goed
	Bakker	goed

Dicht bij Huis

Omgeving/milieu	Hoe vaak genoemd	Omschrijving
Dorp	3	frissche buitenlucht, rustig
Boer	5	
het land	5	Gezond
Vogel	8	Fladderde
Kippen	9	Kakelen
Eenden	14	snateren, ploeterden in het water
Hans'	5	mooi zwart en mooie blauwe ogen.
Kraai	8	Vrolijk
aardappelen	13	Zak
Akker	7	Afgemaaid
pootaardappelen	1	
eetaardappelen	1	
Zon	8	scheen lekker
bloemtuintje	2	zag er zo aardig uit
primula's	4	bloeiden, pronkten
Tijlozen	1	
narcissen	4	mooie gele bloemen met lange groene stelen
Schuur	20	
Melk	3	schuimde in de emmer, warm, vers
Weer	8	droog en mooi, lelijk, zeurig
Wei	8	
Koeien	18	aanspringen, grazen
Gras	6	mooi jong
Lucht	7	fris, mei-, lekker, gezond, buitenlucht heeft piet goed gedaan, dorps-, stads-
Paard	10	mooi glanzig, dik,
Kalf	5	grote ogen en natte neus, waggelde
paardenbloemen	1	

wilgenbomen	1	oude, sijn	
Rijtuig	9		
buitenplaats	2	Mooi	
Bloemen	21	mooi, veld zag geel, enig, glommen,	
Huis	3	Mooi	
Zwanen	2	Statig	
tuin	11	zingend doorheen lopen	
duiven	20	Kirden	
bessen	1	haast rijp	
kersen	13	glimmende, mooi, prachtig donkerrood	
aardbeien	5	lekker en gezond	
boerenwagen	2		
hooiland	5		
sloot	10	breed en diep, warm en ondiep,	
libelle	2	mooi blauw met grote vleugels	
regenen	3	Hard	
waaien	2		
appels	1	rode wangen	
vruchtenbomen	2		
molen	3		
boerenjongen	2		
stoomboot	4	richting de stad	
vaten boter	1	werd op de boot geladen	
manden eieren	1	werd op de boot geladen	
zakken graan	1	werd op de boot geladen	
zakken aardappelen	1	werd op de boot geladen	
schoorsteen	1	geweldig rokend	
steenkolen	3		
torens	1		
stad	3	een uur varen	
huizen	1	Hoog	
straat	3	druk, vuil	
tram	3		
winkels	2	Mooi	
duivenhok	1	Prachtig	
ijsbloemen	2	Dikke	
plein	3		
schaatsen	1	Frieze	
kanaal	2		
ijs	2	Glad	
sneeuwkllokjes	6		6
bos	2	Mooi	
trein	3	naar de boot	
biggetjes	4	mooi, blank en vlug	

boererij	3	veel nieuws te zien voor nellie
tulpen	1	
pioenen	1	mooie grote bloemen
sering	1	
wolken	2	wierpen grote hagelkorrels naar beneden
wind	2	
schapen	10	dik wollig pak, spartelde
kalkoen	3	mooie staart
pauw	3	deftig stappen
bonen	6	groene peulen
donder	1	rommelde
pruimen	3	geel en blauw
peren	1	
sneeuw	8	nat
eiber/ooievaar	9	
erf	1	
kat	1	
vee	1	
veulen	5	
gans	1	
kersenboom	3	grote
stro	6	
boom	11	
rogge	2	
regen	2	

Activiteiten	Omschrijving	Specifiek landelijk?
spelen		nee
duiven voeren		nee
fluiten		nee
naar school		nee
poetsen		nee
huilen	Hard	nee
troosten		nee
koken		nee
eten		nee
lachen		nee
aardappelen poten		ja
harken		ja
vegen		nee
melken		ja
koeien drijven		ja
klimmen		nee
ketting maken	van paardenbloemen	ja

fluiten		nee
fluitjes maken	van wilgentakken	ja
onkruid wieden		ja
zingen		nee
schapen scheren		ja
breien		nee
uit rijden		ja
draven		ja
wandelen		ja
zingen		nee
fluiten		nee
schoffelen		ja
vogels verschrikken	uit boom	ja
aardbeien plukken		ja
gras drogen		ja
harken		ja
water plassen		nee
spelen in het hooi		ja
vissen vangen		nee
spelen in de sloot		ja
rogge maaien		ja
halmen binden		ja
spelen		nee
bloemen plukken		ja
bonen plukken	in de tuin	ja
rogge kloppen		ja
ophijsen		nee
meel malen		ja
varen		nee

Dieren	Hoe vaak genoemd	Geassocieerd met Platteland?
duiven	22	Nee
doffer	2	Nee
kippen	9	Ja
eenden	14	Ja
vogel	8	Nee
kat	1	Nee
kraai	8	Nee
koeien	18	Ja
paard	10	Ja
veulen	5	Ja
kalf	5	Ja
schapen	10	Ja
zwanen	2	Nee

gans	1	Nee
haan	1	Ja
kalkoen	3	Ja
pauw	3	Ja
spreeuwen	12	Nee
mussen	2	Nee
baars	4	Nee
kikvors	1	Nee
libelle	2	Nee
snoek	1	Nee
biggen	4	Ja
ooievaar	4	Nee
varken	2	Ja

Voedsel
wittebrood
water
aardappelen
melk
vis
bessen
kersen
aardbeien
limonade
pannenkoek
Brood
Spek
Peulen
Bonen
Appels
Peren
Pruimen
boterham
beschuit met muisjes
chocolademelk
Flikjes
Suiker
Meel

Personage	Band
Piet	goed
Oom Houtman	goed
Tante Houtman	goed
Hein	goed
Mientje	goed
Nelly	goed
Hein (broertje)	goed
Bos	goed
Aaltje	goed
Koetsier	goed
Tuinman	goed
Kleermaker Arends	goed
Molenaar Mulder	goed
Van der Zand kruidenier	goed

Afke's Tiental

Milieu/omgeving	Hoe vaak genoemd	Omschrijving
geraniums	2	vensterbank
Velden	4	met sneeuw bedekt
oude sloot	20	dichtgevroren
Weiland	2	groot
Huisje	8	
klompen	7	geklepper
klompjes	4	geklikklak
huishouding	4	armoedig
Dorp	22	
braakhok	3	
Kerk	5	in het midden van het dorp.
Kerkhof	2	omring door een krans van iepenboomen
kweeperen	1	prachtig gele
mispelbomen	4	heerlijke
bladeren	3	bevroren, droog, groen
waterplas	1	langwerpig rond
avondschool	2	
boerenplaatsen	1	
vijver	5	
boterfabriek	3	
sneeuw	15	spookachtig wit, hard, schitterende
bomen	17	
vingers	4	hard, kromgewerkt
Marktdag	1	In leeuwwarden
veemarkt	1	
kruidenier	1	
kus		hartelijke
aardappelen	20	slechte glazige
stoof	7	lekker warm
arbeiderskind	1	
zolder	12	te koud om te slapen
Leeuwarden	13	twee uur lopen
huis	8	hoog smal, stads
tuindeur	1	prachtig met gekleurd glas
prentenboekje	1	mooi
mevrouw		rijker dan de boerinne
handdoek	1	blauw geruit
japon	4	zijden
mantel	3	fluweel
pepernoten	14	zoo knapperig en zoet, en met anijs erin
rijtuig	7	mooi
boerenpummel	1	beschrijven kwajongens Bouke en Sietse

politie-agent	7	barsch en streng
lappenbank	9	bergplaats weinige speelgoed, leeg
boerinne	12	
melkemmer	1	
boer	28	
blok hout	1	groot, knetterde lustig in den haard
horloge	7	tikt gezellig, zilver, ouderwets, zwaar
woudboerke	1	met onderbaadje aan en gespikkelde 'bratkousen'
bloemen	31	lang geelachtig die lekker ruiken, prachtig, vrolijk gekleurd, lekkere honinggeur
wind	22	vreeselijke loeide en gierde, harde, veroorzaakte een frisse blos op de gezichten
fuchsia's	1	
maandroosjes	1	volle bloei
boterbloemen	3	wei zag er geel van, glanzende
wilde zuring	1	Roodbruin
klaverbloesem	2	rose en wit
graspluimen	1	bloeiend en n overvloed.
grasbloemen	1	sluiter van fijnvertakte grasbloemen
wei	16	toverachtige waas over zich heen, vol boemen, prachtig
sloot	20	breed, oud
gras	11	lang, door de zon verwarmd, mals
bijtjes	1	Gonsden
vlinders	1	Fladderden
klaverbloemen	1	roode en witte
hanepootenbloemen	1	Wit
wilde-wortelbloemen	1	
roode klaver	1	heerlijk zoet sap
wangen	6	donzig, helder blosje, sproetig, fris rood
zon	13	stralende, namiddag-
schuit	6	
meer	4	konden de bodem zien, schilderachtig, stil en dromerig, toverachtige waas
waterbloemen	1	Prachtige
water	52	kabbelend kalm, vrolijk spattend, frisch kabbelend
koe/koeien	3	Loeiende
dauw	4	zwaar, morgen-, dampend, opstijgend
rietvelden	2	Breed
waterplanten	4	bloeiende, mooi
opgaande zon	1	eerste stralen
lucht	15	rood en goud, helder, vochtige, avond-, nacht-
boomen	13	Groen
golfjes	4	vroolijke, wiebelend
windje	1	'bolle'
leeuwerik	1	Zingen

wervelwind	3	
kalveren	7	jolig en nieuwsgierig
elzen	2	
waterwilgen	1	
rietmusje	1	Kweelen
vergeet-mij-nieten	1	grote blauwe
purperen kattestaarten	1	Schitterend
potbloemen	1	Bloeiende

Activiteit	Omschrijving	Specifiek landelijk?
breien		nee
slapen		nee
kachel stoken		nee
wiegen		nee
kussen		nee
vechten		nee
straffen		nee
petroleum verkoop		nee
werken		nee
afwassen		nee
sneeuwbal maken		nee
zwemmen		nee
schaatsrijden		nee
schoolblijven		nee
schrijven		nee
venten		nee
koeien drijven		Ja
praatten stadsch		nee
Naaien		nee
Springen		nee
Poetsen		nee
Schrobben		nee
Wassen		nee
Afborstelen		Ja
Koken		nee
boodschappen doen		nee
Logeren	kleine zusjes nog nooit buiten hun dorp geweest.	nee
Rijden	boer zijn kar	Ja
Verstellen	Netjes	nee
Praten	Stadsch	nee
verhalen vertellen		nee
slee rijden		nee
Glijden		nee

Kaatsen		nee
bloemen plukken		Ja
winkeltje spelen		nee
Zeilen		nee
slootje springen		Ja
hengelen		nee
waterschep		nee
baden		nee
zwemmen		nee
paardrijden		Ja
sprokkelen	van hout	nee
koken		nee
biezen vlechten		Ja
zingen		nee

Dieren	Aantal keer	Associatie platteland
poes	3	Nee
paard	20	Ja
koe	3	Ja
vissen	11	Nee
wormen	4	Nee
watervogels	3	Nee
hond	3	Nee
voortje	1	Nee
leeuwerik	1	Nee
baarzen	2	Nee
kalveren	7	Ja
snoek	1	Nee
vlinders	1	Ja
bij	1	Ja

Voedsel
Koffie
Suikerbeschuiten
Boter
Roggebrood
Aardappelen
Zout
Kweeperen
Mispels
gekookte wei
gebakken aardappelen
Olie
wei-pap

Personages	Band
Afke	goed
Marten	goed
Saapke	goed
Watse	goed
Wiepke	goed
Eeltje	goed
Jouke	goed
Klaas	goed
Jetse	goed
Boukje	goed
Sietske	Goed
Wiebe	goed

stroop		
--------	--	--

Jongensdagen.

milieu/omgeving	hoevaak	omschrijving
dag	3	mooi
gracht	32	donker, mooi en lang,
bruggetje	19	hout
rijtuigen	1	
lucht	4	mooi, blauw
zon	9	ondergaand
weer	7	fijn, mooi, prachtig, heerlijk
zwembad	22	betaald, onbetaald
winkel	63	kruideniers, tabak, brood
schilderswerkplaats	1	
broodfabriek	2	
vuilnisbak	1	
school	41	zijn meerdere scholen in de stad
ijskar	1	
cafe	1	
zand	15	zuiver, 'het' zand
bouwterrein	1	
kamer	22	gezellig, achter, binnen,
torenklok	1	
zuurkraampje	2	
weiland	2	met een hek erom
gras	7	fijn, mooi, prachtig, heerlijk
Amsterdam	1	
gruisweg	1	zwart
water	24	fijn, lekker,
stoep	25	warm van de zon
straat	30	
kar.	17	bakkers, ijs, hand
olielampen	1	
binnen	27	gezellig
regen	11	lamme, stort,
zonnelicht	1	
bloemen	6	in de IJpolder

activiteit	omschrijving	specifiek landelijk
kuieren		nee
zwemmen		nee
lezen	tijdschrift	nee
landkaart tekenen		nee
uitkleden		nee

stoeien		nee
kussengevecht		nee
zoen geven		nee
duiken		nee
bokspringen		nee
Moeder helpen in de winkel		nee
wassen		nee
ontbijten	in de keuken	nee
brood rondbrengen		nee
schoolgaan		nee
spelen		nee
hollen		nee
lezen		nee
rekenen		nee
nablijven		nee
meester helpen		nee
touwtje springen		nee
postzegels kopen		nee
vechten		nee
pijp stoppen		nee
pijp roken		nee
breien		nee
duiken		nee
afwassen		nee
wegen	stroop, zeep, suiker	nee
knikkeren		nee
bloemen plukken		nee
spelen		nee

personages	band
Klaas	goed
Henk	goed
Ay	Goed
Ko	Goed
werkjongen	Slecht
moeder	Goed
kleine zus Miep	Goed
Moeder klaas	Onbekend
Vader Ay	Goed
bakker	Onbekend
nicht simons	Goed
Over juffrouw	Onbekend
dokter	onbekend

meester	goed
vriend van vader	goed
Klaas-van-boven	goed
Riek de meid	slecht
juffrouw postzegel winkel	slecht
bernard	slecht
moeder ay	goed
moeder bernard	slecht
cor	goed
bovenmeester	onbekend
politie agent	goed
Neilis	slecht
Wullem	slecht
Vreemde jongens	slecht
zwemmeester	goed
tante riek	goed
jongeman	onbekend
juffrouw aalders	slecht

dieren	aantal keer	specifiek landelijk
poes	4	nee
hond	2	nee

voedsel
brood (van de fabriek)
dikke boterhammen
chocola
suiker
thee
melk
ei
boter
koekjes
vlees
groenten
aardappelen
bloemkool
thee
stroop
Koffie

Pietje Bell of de lotgevallen van een ondeugenden jongen

Milieu/ omgeving	Hoe vaak	Omschrijving
------------------	----------	--------------

	genoemd	
Volksbuurt	1	Druk
Stad	32	groot, bron van vermaak
schoenmaker	79	Eenvoudig
meubels	2	glommen als een spiegel
zolder	12	
hobbelpaard en sabel	1	voor kleine Pieter Bell
speelgoed	6	mooi, nieuw, prachtig
Groentevrouw	3	
Vlammen	4	mooi
Kleur	1	dóór en dóór gezond
Straat	42	veel te veel te zien, net en druk, zwart van het volk, smal
Zondagsschool	16	
Huisjes	3	aardig
herfstweer	1	mooi
Zon	4	scheen met gouden stralen
Boot	15	mooie kamertjes, motor
Dorp	1	genaamd 'weideheuvel' waar de boot aanlegt
Bos	2	mooi
het veld	2	gras-
groentekar	1	
regenen	1	
boeken	10	mooi en teer, leer
kastje	1	mahoniehout
hok	7	donker
circus	39	
kachel	4	gas,
klets	1	oudhollands
verfdoos	1	mooi groot
kaatsbal	1	prachtig
prentenboeken	2	keurig
binnenplaatsje	1	
pakhuisen	5	
horloge	7	goud, stuk
kelder	3	
courant	11	
nieuwsbladen	2	
briefpapier	2	ruikt naar viooltjes
paarse zeep	1	ruikt naar bloemen
Scheveningen	16	
station	8	
tram	5	elektrisch, stoom
huis	51	aardig, mooi in Den Haag, groot
bloementuin	1	mooi
zomerweer	1	prachtig

Rotterdam	1	Waar ze wonen in de Breestraat
scheepjes	3	prachtig
zee en duinen	5	heerlijk
vuurwerk		bengaalse potten, luchtkaarsen
tuin	9	gezellig zitten, rustig zitten, klein
avond	22	prachtig
plein	3	groot in de stad, kerk-
lampen	3	electrisch
bloemstukken	1	pracht boeketten
licht	7	electrisch
krant	12	
november	3	koude dag
sneeuw	10	fris en blank, zwart en modderig
verkeer	1	druk
plas water	1	groot
Franschen Bazar	2	
stegen	1	nauw en sloppen
najaarswind	1	Guur
kerkhof	2	
bomen	22	kerst, klein, veel
lantaarns	1	gekleurd
kerk	8	
winkel	21	groot, nieuw, bloemen, kruidenier, schoenen, groente, banket, klein
wagen	20	groots, goederen-, bokken-, verhuis, hand
heerenhuis	1	

Activiteit	Omschrijving	Specifiek landelijk
zingen	van 'smorgens vroeg tot s'avonds laat	nee
vertellen	Grappig	nee
zondagversjes leren		nee
ronddansen		nee
schoenen maken		nee
schaterlachen		nee
zoenen		nee
wassen		nee
bed afhalen		nee
kattakwaad uithalen		nee
toren bouwen		nee
kastanjes gooien		nee
honden opjagen		nee
orgel spelen		nee
schoolgaan		nee
katapult schieten	met een erwt	nee

boot varen		nee
boodschappen doen		nee
hengelen		nee
verkleeden		nee
circus spelen		nee
strafsommen maken		nee
slaan		nee
papier gooien		nee
brand stichten.		nee
haren knippen		nee
potjes uitlikken		nee
vuurwerk afsteken.		nee
brief schrijven		nee
baden		nee
zwemmen		nee
wandelen		nee
acrobaat spelen		nee
1 april grappen uithalen		nee
ruiten opmeten		nee
vieren	verloving	nee
trouwen		nee
sneeuwballen gooien		nee
sneeuwpop maken		nee
knippen		nee
bouwplaten maken		nee
oorlog spelen		nee
helpen		nee
winkelen		nee

Dieren	Hoe vaak genoemd	Geassocieerd met platteland?
hond	20	nee
kat	4	nee
muis	8	nee
vlieg	4	nee
paard	12	nee
papegaai	4	nee
olifanten	13	nee
kamelen	1	nee
leeuwen	6	nee
tijgers	1	nee
giraffen	1	nee

Voedsel
gedroogde kruiden

Personage	Band
Pieter Bell	goed

Spinazie
zure ballen
Drop
Biefstuk
gebakken aardappelen
pannenkoeken
gebakken eieren met ham
bruine saus
Koffie
Brood
Vlees
Melk
Peer
chocolade
Bonbons
vruchtentabletten
frambozen
Koekjes
Pisang
Fondant
Zuurtjes
aardappelen
botersaus
chocolademelk
Koek
poffertjes
Zout
Zuurkool
ingemaakte aardbeien
ingemaakte kersen
vleespasteitjes
kadetjes met rookvlees
Jam
Vruchten
Eieren
gebraden kip
appelmoes
Botergebak
Roompudding
Sinasappel

Moeder Bell	goed
Martha	gemengd
Geelman	slecht
Zoon geelman Jozef	slecht
baker	goed
schoolkinderen	niet vermeld
juffrouw van Bleek	niet vermeld
dienstmeid	slecht
Frans Vermeer	niet vermeld
hoofdonderwijzer	slecht
zondags meester	slecht
zondag schoolkind	slecht
deftige dame	goed
padvinders	goed
kapitein	goed
Tante Cato	slecht
buurvrouw	slecht
melkboer	slecht
dienstbode	niet vermeld
Fransje Basters	gemengd
moeder Fransje	slecht
Jan Brinkman	goed
meester ster	goed
Annetje Blom	goed
Annetjes vader	slecht
Jo Velinga	goed
Bet	slecht
trampassagiers	goed
Hans	goed
Paul	goed
Heer Velinga	gemengd
oppasser	slecht
juffrouw geelman	slecht
Treinreizigers	goed
Man in trein	slecht
notaris	goed
manke meneer	goed
Dokter	niet vermeld
Vrouw Ster	goed
Dochter Ster	goed
Meester van Loon	niet vermeld
Kees Dorper	slecht
Schipper	goed

Letje of de weg naar het geluk.

Milieu/omgeving	hoevaak	omschrijving
huis	33	groot, deftig, aardig, in de stad
voordeur	8	met koperen leeuwenkoppen
regen	4	Geweldig
winter	10	
voorjaar	1	
zomermaanden	1	
rijtuig	10	
koepel	7	
boerderij	2	grenst aan de koepel
sloot	1	Gedempt
tuin	4	onderhouden
rhododendronperk	1	Letje's Territoire.
varkenshoeder	1	jeugdig (Bertus),
paden	2	Ongewied
appeltjes	2	Grasgroen
paardenbloempluizen	1	
molshopen	3	
hemel	6	blauw, sterren
zon	7	goud, schein, namiddag
aarde	1	Schoon
madelieven	3	
rabarber	1	
palmenheg	1	
nacht	7	Jongste
salon	16	
haard	3	groot, vlammen
bloemen	22	geurendem, van buiten de stad
boom	5	mager, hoge
piano	23	kolosiaal, met gouden voeten
weer	7	Helder
dag	10	buitengewoon koud
straten	22	bleek en droog, leeg, stil
lelie	6	frans, water
natuur	4	
wei	1	
frambozenjam	1	door Marie eigengemaakt
gracht	1	
boontje	5	waar al een paar spruiten zaten
waterstraaltje	4	Koel
oven	8	
kermis	13	dikke dames, vlooientheater, de somnambule, doolhof, galatea, paradijs italië, fotografiakraam, stoomdraaimolen.

nougat kraam	1	
kamer	33	opzettelijk donker gelaten, logeer, slaap, koud, pas, wacht, voor, tuin, meisjes, consistorie
carousel	1	
lucht	10	fris, ijl
coupéetje	7	blauw, roodfluweel, eerste klas
steentjes	1	Straat
atelierlicht	1	Overvloedig
krokus	1	Geel
theerozen	1	
orchideeënranken	1	
vogels	3	
station	1	Groot

activiteiten	Omschrijving	specifiek landelijk?
eten		Nee
poetsen		Nee
wandelen		Nee
molshopen trappen		Ja
spelen	zoet, winkeltje, spoor of tram	Nee
breien		Nee
haken		Nee
zwarte-pieten		Nee
lezen		Nee
piano spelen		Nee
piano les volgen		nee
schoolgaan		nee
blokkentorens bouwen		nee
Klavertjes vier zoeken	onverdrotten	ja
schoolblijven		nee
winkelen		nee
kermis gaan		nee
uitgaan		nee
naar het theater gaan		nee
naaien		nee
dansen		nee
trouwen		nee
badderen		nee
thee-drinken		nee
dineren		nee
souperen		nee
huwelijksreis	naar brussel, parijs	nee

bevallen		nee
----------	--	-----

Dieren	hoevaak	geassocieerd met platteland?
paard (Bles)	14	nee
hondje	1	nee
kanarie	4	nee
vogels	3	nee

personages	band
Letje	goed
Oma	goed
Vader	goed
Moeder	goed
Marie	goed
burgermeester	onbekend
groentevrouw	goed
Trui	goed
gijs de koetsier	goed
nicht Jaantje	goed
Bertus	goed
boer	onbekend
Tante Lize	goed
Oom en tante de Lange Haven	goed
annie	goed
dina	gemengd
betsy	goed
juffrouw Ras	slecht
piano-mevrouw	goed
Joop	goed
Jaasje	goed
Jeanne	goed
Sientje	goed
handwerkjuffrouw Spruyt	goed
Sophie de naaister	goed
Pietje	onbekend
Adriaan	goed
fotograaf	onbekend
Francoise	gemengd
pastoor	onbekend
andreo	onbekend
Man Francoise	slecht

dokter	goed
zuster Jenny	slecht
Rika, dienstmeid	goed
Adriaan (zoon)	goed
kraambezoek vrouwen	slecht
Lettie (dochter)	goed

voedsel
drop
pepermunt
vlees
groenten
aardappelen
jan-hagel
koffie
appel
stroopwafel
rabarber
suikerbeestjes
Chocola
marsepein
Taartjes
boterhammen
Wafels
Thee
Suiker
frambozenjam
Cacao
hopjes
pudding
begijnenrijst
Melk
macaroni
Nougat
sjujubes-reep
poffertjes
appel- beignets
Sla
Pasteitje
limonade
Eieren
worteltjes
abrikozen-vla
Wijn

vanille ijs

whisky-cola

Bartje

Milieu/ omgeving	Hoe vaak genoemd	Omschrijving
granumpies	2	
zon	28	schijnt, felle vlam, opgaand, gouden, zet heide in gloed
arbeidershuisje	6	Klein
kerkhof	7	
sloot	19	
schemering	5	Veilig
schuur	19	
voorjaarslucht	1	prikkelend en fris
vlierstruik	1	
lucht	6	blauw, beklemmend, gebroken
dauw	2	parelt op het gras
kerseboom	2	Geurend
pomp	9	Roestig
water	11	koud, roestig, stinkend, diep, drabbig.
morgen	12	zonnig, mooi, stil, schemert,
gras	10	Nat
geit	13	mekkert, wit, jong
varken	9	giert
paddestoelen	1	
appelboom	1	
bruggetje	8	
zandweg	4	zonnig
boerderij	17	wit,
konijnenpaadjes	1	smal en bochtig
hei	31	waar het zonlicht terugkaatst van de blinkende verten
hommels	1	brommen
brem	1	geurig
vogels en vlinders	8 en 2	mooi
waterplanten	2	
frambozen	1	wilde
eikenboswalletjes	1	in bloei
tuintje	10	
pereboom	7	veroert geen blad
populieren	1	zwaar
bermsloot	2	droog
elzenbosjes	3	
dennetjes	1	
voortuin	2	
droppeltjes	2	miezerig

wind	20	joelt, striemend, bonst, guur, strijkt door het koren
regenvlaag	1	rittelt
takjes	1	jong
blaadjes	3	pasegeboren, wit
boerenkinderen	1	in kepen en jassen
arbeidersjongens	1	kieltje of manchester-pak
land	29	zonnig, breed
heuvels	19	grazig, groen, kaal, laag, 19
riviertje	1	helder
groentebedjes	1	netjes afgestoken
avond	21	donker
ekster	1	zwoel zomer-, gouden, schettert, vreemd
margrietten	1	grote bos
augustusdag	1	schroeiend
heet	1	drukkend
bloemen	9	staan onbewegelijk
verharde weg	1	
kanaal	2	
mezennest	1	
huis en tuin	1	zijn met bartje vergroeid.
bliksem	3	
donder	3	knalt, kraakt, gromt
bliksemstraal	1	
zee	2	hol en hoog, woest
storm	5	rumoert
dennebomen	1	versgekapte
bomen	12	kale kruinen
mist	6	hangt in ijle, doorzichtige sluiers
blad	3	dor, ritselend, laag,
jeneverbessenstruikje	1	
bouwlanden	1	
bos	14	
kastanjabomen	1	tamme
licht	5	flakkerend, groot
stad	15	paradijs, groot
regen	5	druipend, kletterd, geweldig, druipend
hemel	10	grauw, breed, gloeiend, schoon, goud, mooi, avond-, grijs
weiland	4	
regendag	3	guur, somber, miezerig
stro	5	uitgedorst
voorjaar	7	komt gelukkig vroeg', heerlijk, frisse voorjaarslucht
dag	14	zonnig vorstig, wonderlijk zacht, nieuwe, lange
sloot	16	ijs, stink, droog
koemest	1	zoete geur
vee	1	onrustig in de stallen

bermen	1	goenen
kunstsijden kuiten	1	
Huisje	21	witte zandsteen, oud, arbeiders-
Veld	19	wijde
Koren	16	veld, akker, mooi
Akkers	9	
Wulpennest	1	
Spar	4	grote
oude loopgraaf	1	
Voorjaarsmorgen	1	heerlijk
Heidepad	2	zonnig, kronkelend
Zomeravond	3	mooie, zwoel
Klaverbloem	1	rode, bevat honing
Krekel	1	sjirpt
Koe	13	neurt, loeien,
Kerk	19	gereformeerd
kruisbessenstruiken	1	rij
Hei	17	bloeiend, een rode geurende zee, wisselt van kleur, groent
Leeuweriken	4	gejubel
Maangezicht	1	misvormt
Kraaien	1	grijs
Rododendrons	1	

Activiteit	Omschrijving	Specifiek landelijk
Snurken	Hard	nee
Wassen		nee
Ploegen		Ja
Melken	vrolijk gerucht	Ja
Loeien		Ja
Rennen		nee
Buitelen		Ja
koffie zetten		nee
Timmeren		nee
Fluiten		nee
Fietsen		nee
Eten		nee
Lopen		nee
mest opladen		Ja
sloot uitdiepen		Ja
tuin wieden		Ja
aardappels omkrabben		Ja
bruine bonen uitzoeken		nee
Stampvoeten		Ja
Kietelen		nee

Lachen		nee
Fluiten		Nee
Slaan		Nee
Trappen		Nee
Bijten		Nee
Lezen	dikke bijbel	Nee
Schreien		Nee
Bidden		Nee
Zingen		Nee
Voetballen		Nee
eten opwarmen		Nee
Zingen		Nee
Schoolgaan		Nee
sommen maken		Nee
versjes zeggen		Nee
Knikkeren		Nee
Tekenen		Nee
Spelen	op het plein	Nee
Lachen		Nee
Schrijven		Nee
Nablijven		Nee
buiten spelen		Nee
Rekenen		Nee
koeien bijeen jagen		Ja
hengel maken		Ja
boodschappen doen		Nee
Dorsen		Ja
Spitten		Ja
heide ontginnen		Ja
Bokspringen		Nee
Slapen		Nee
Dromen		Nee
Neuriën		Nee
kastanjes poffen		Ja
Uitschelden		Nee
koeien melken		Ja
Naaïen		Nee
boodschappen doen		Nee
kattenkwaad uithalen		Nee
aardappels schillen		Nee
brood halen		Ja
hout halen		Ja
was brengen		Ja
kippen vangen		Ja
kippen doden		Ja

Dansles		Nee
Stelen		Nee
Fietsen		Nee
wieg hotsen		Nee
Zondigen		Nee
vuur stoken		Nee
Ijlen		Nee
Bidden		Nee
Huilen		Nee
kippenvoer halen		Ja
hout hakken		Nee
stro harken		Ja
jurk kopen	in de stad	Nee
Inbreken	Arie	Nee
aardappels poten		Ja
plaggen steken		Ja

Dieren	Hoe vaak genoemd	geassocieerd met platteland?
ooievaar	2	Nee
Mussen	5	Nee
roodborstje	1	Nee
Koe	13	Ja
leeuwerik	4	Nee
Pier	3	Ja
Kippen	9	Ja
Geit	13	Ja
Varken	9	Ja
Paard	28	Ja
hommel	1	Ja
Vogels	8	Nee
Vlinders	1	Nee
hagedissen	1	Nee
Torren	2	Nee
stekeltjes	1	Nee
Kikkers	1	Nee
waterratten	2	Nee
Snoek	1	Nee
konijnen	5	Nee
Duiven	2	Nee
baarsjes	1	Nee
Poes	6	Nee
Hond	4	Nee
Egel	1	Nee
Schape	4	Ja

Eendjes	1	Nee
Vlieg	1	Nee
Ekster	1	Nee
Zwijnen	1	ja
Muizen	1	nee
Haan	1	ja
Kalver	2	ja
Kraaien	6	nee

Voedsel
Koffie
Brood
Roggebrood
Framgozen
Aardappels
bruine bonen
Vet
Melk
Spek
prakkie'
Koolraap
Kaas
Smotse
zuringblaadjes
Appel
leverworst
Eieren
margarine
Klonties
karnemelk
schinken
Koekjes
kastanjes
oude-wijven-koek
gestampte aardappels
babbelnat
droog brood
plak koolraap
plantenvet
Melk
wittebrood
natuurboter
boterham met pindakaas
boterham met ham
Melk

Personage	Band
Moeder	goed
Vader	slecht
Lammechien	goed
Gert	slecht
Arie	slecht
Geertje	goed
Egbert	Goed
Jan	Goed
Riekie	Goed
buurvrouw	Goed
boer (1)	Slecht
Boerin	goed
Arbeider	goed
schoolkiender	slecht
Stroper Hendrik-Jan	goed
Bram	Niet vermeld
Lammert Kwien	Niet vermeld
Snibbechien	slecht
Ome Ko	goed
Hannes	goed
wegwerkers	slecht
Vrouw boender	goed
Boer Smanks	slecht
Jan van otte	Niet vermeld
Meester	goed
juffrouw (1)	goed
juffrouw (2)	slecht
hoofdmeester	slecht
Hillechien Krom	Niet vermeld
Berend	goed
Harm van Zwarte Jaante	slecht
Vrouw Klaassen	slecht
boer (2)	slecht
Vader boer 2	slecht
Boerin 2	slecht

